

Om Samfundets Vilkaar.

Sex folkelige Foredrag

af

R. Nielsen.

[publisher's device]

København.

Gyldendalske Boghandels Forlag (F. Hegel & Søn).

Trykt hos J. Jørgensen & Co.

1877.

Indhold.

	Side
I. Vor Grundlovs Forhold til Øieblikkets politiske Bevægelser (holdt i Kolding) 1.	
II. Folkelig Selvstyrelse: Folk og Konge (holdt i Kolding)	18.
III. Politiske Erfaringer: Parlamentarisme (holdt i Kolding)	36.
IV. Fri Forfatning og Frihed (holdt i Middelfart)	54.
V. Aristokratisme og Demokratisme (holdt i Viborg)	72.
VI. Politik og Samvittighed: Macchiavellisme (holdt i Fredericia)	89.

I.

Vor Grundlovs Forhold til Øieblikkets politiske Bevægelser.

En gammel Fabel melder, at der engang var udbrudt en almindelig Krig mellem de [1] firfødde Dyr og Fuglene. Dyreverdenen havde deelt sig i to kæmpende Hære, som rykkede frem: det gjaldt om Seier eller Nederlag. Hvert levende Væsen havde taget sit Parti; dog var der een Skabning, som ikke vilde erklære sig, men holde sig svævende over begge Partier, det var Flagermusen. Den tænkte som saa: i urolige Tider maa man være forsigtig, ikke overile sig, men see Tingene an og holde gode Miner med Alle. Ingen kan vide, til hvilken Side Seieren vil helde; den Kloge er forberedt paa Alt: seire de Firfødde, saa hører jeg i deres Tal, thi ogsaa jeg er firføddet; men skulde det skee, at Fuglene fløi af med Seieren, velan, saa har jeg jo Vinger og kan meget godt gjælde for en Fugl. Der er desuden noget Ophøiet og Overlegent i, saadan at hæve sig over Partierne; man er saa uhildet, saa alsidig, saa hæderlig uinteresset. Og naar Lidenskaberne lægge sig, hvad saa? Saa bliver jeg Fredsmægler, anbefaler gjensidig Imødekommen, indleder Overenskomster og er bestandig ovenpaa. Saaledes tænkte nu Flagermusen; thi Flagermusen var en Politiker, en diplomatisk fin Politiker. Men [2] de stridende Parter lode sig ikke narre; de mærkede snart det tvetydige Væsen, og saa uenige de end indbyrdes vare, bleve de dog uden videre enige om at slaae den Tvetydige ihjel.

Som det gaaer Flagermusen i Fablen, saaledes — mene de meget Ængstelige — maa det vist gaae hver den, der i en bevæget Tid vil træde frem for Folket med et veiledende Ord, hvis han, vel at mærke, ikke selv vil tage Parti, men indskrænke sig til Forsøg paa at tyde Bevægelserne og kaste Streiflys over Partiernes Tumleplads. — Dog, saa mørke ere Udsigterne ikke. Vistnok kjender Historien Partikampe, i hvilke Lidenskaberne skrige saa høit, at fornuftige Grunde maae tie; men det er Uveirsrædsler, samfundsomvæltende Jordskjælv. Slige Uveirsrædsler have hidtil, lykkeligviis, holdt sig udenfor vort Fædrelands Grændser. Vi vaagne af en gammel Døs, men derfor ville vi dog ikke fare op i Lidenskab og give os til Priis for uklare Stemningers blinde Indskydelser. Vi ville tænke, før vi handle, og prøve, før vi dømme. Endnu staaer Vidnesbyrdet fast, Historiens hæderlige Vidnesbyrd, at det danske Folk er et roligt, sindigt, alsidig betænksomt Folk.

Vi lytte til deres Ord, som ville stifte Fred; men vi ynde ikke de politiske Flagermuus: de undvige det klare Lys og sværme helst i Tusmørke. Vi agte paa Besindighedens

Stemme, men vi kunne ikke beundre de tvetydige Mellemlhandlere, hvis Færdighed det er at bryde Spidsen af ethvert Princip og fordunkle, hvad der ligger paa Bunden.

- [3] Vi sætte Priis paa Forlig og Maadehold, men ere paa vor Post mod tjenstvillige Forligelseskommissærer, der møde med Oplag af allehaande Meninger, indrettede efter Omstændighederne, og skifte Farve som det Firbeen man kalder Kamæleon. Vi have en Forestilling om, at de trods deres tilsyneladende Upartiskhed sidde dybt indviklede i Partiinteressernes Væv, at de, reent ud sagt, have Noget bag Øret. Et Folk sætter aldrig Lid til dem, der gjøre Indtryk af at have Noget bag Øret. Der er en folkelig Dyd, der hedder Ærlighed; til Ærlighed svarer Aabenhed og til Aabenhed den Frimodighed, der i sømmelig Selvbegrænsning rykker ud med Sproget og giver os Sagen, som den er, hvad enten den for Øvrigt er os behagelig eller ubehagelig.

- Det er vel efter menneskelige Vilkaar umuligt, at et levende Folk kan røre sig frit under en fri Forfatning, uden at der danner sig Partier. Dygtige Partiførere ere uundværlige Størrelser i Samfundet; ethvert Parti maa saa staae og falde med den Sag, hvorfor det kæmper. Men det folkelige Foredrag kan ikke tage Parti; det ligger i Sagens Natur, det er umuligt. Med hvem skulde det vel tage Parti? Med Folket! — Men Folket som Folk er intet Parti. Det folkelige Væsen rører sig, mere eller mindre fordunklet, i alle Partier — til Høire saa vel som til Venstre. Det folkelige Væsen omslutter det Hele, forgrener sig i Alt og gennemtrænger os alle. Det folkelige Element indgaaer i de allerforskjelligste Blandinger, det gjælder om at faae det udskilt af disse Blandinger saa reent som muligt. Naar to eller flere Partier strides om en for hele Folket vigtig Sag, og den folkelige Maalestok lægges an, da er det en Selvfølge, at et Parti kan blive
- [4] stillet i et fordeelagtigere Lys end et andet; men heri er ingen Partiskhed. Det, hvorpaa det kommer an, er alene det: at Maalestokken er rigtig, og Partiet rigtig bedømt. At fremstille et Parti enten værre eller bedre end det vitterlig er, er partisk; men uden alle Bihensyn at ville karakterisere det som det er, er ikke partisk.

Det vil koste Arbeide, inden den store Almeenhed naaer saa vidt, at den, uhildet af Partihensyn, kan skjelne skarpt mellem det Folkelige og det Ufolkelige. Et glædeligt Tegn er dog allerede givet. Det menige Folk har begyndt at faae Øinene op for en meget vigtig Adskillelse, Adskillelsen mellem praktisk Politik og almeenfattelig Belysning af politiske Tilstande. Et lille Exempel. Ingen skal med Grund kunne sige, at Befolkningen i denne Egn mangler praktisk Sands for Øieblikkets brændende Spørgsmaal. Og Ingen skal med Grund kunne sige, at der i de Foredrag, jeg forrige Aar fra dette Sted havde den Ære at holde for en talrig Kreds af velvillige Tilhørere, blev taget Parti enten for Høire eller for Venstre. Naar der nu desuagtet er yttret Ønske om, at de almindelige

Synspunkter, som da bleve fremsatte, maatte ved en videre Fortsættelse finde nærmere Opklaring og tydeligere Anvendelse paa givne Tilfælde, da tør jeg vel uden Anmasselse ansee den hæderlig gjentagne Indbydelse som et Beviis paa, at den nævnte Adskillelse begynder at trænge igjennem.

Det folkelige Foredrag kan gaae ad meget forskjellige Veie, plukke Frugter af forskellige Træer og øse af mange Kilder. Det kan hente sine Emner fra Mythologie, Sagnhistorie, almindelig Verdenhistorie o. s. v.; men med alt dette er der dog Et, der aldrig bør tabes af Sigte. Folket lever i det Nærværende. Det nærværende, virkelige [5] Liv har en Mangfoldighed af Tilstande, Bryderier, Forviklinger og Spørgsmaal, som daglig melde sig med stor Paatrængenhed; til Besvarelse af disse Spørgsmaal maa det folkelige Foredrag først og sidst, om end kun middelbart, pege hen. Det folkelige Foredrag skal ikke slaae ned i det Øieblikkelige med Paastand om, at Dette eller Hiint er det Eneste, der bør gjøres; det skal meget mere lægge an paa at opklare de stedfindende Forhold saaledes, at hver Enkelt i Folket og derved det hele Folk efterhaanden kan hæve sig til det Trin af Overskuelse og Indsigt, at Fleertallet og, om muligt, Alle sættes i Stand til at fælde en fornuftig, selvstændig og begrundet Dom.

Hvorledes dette efter min Opfattelse, bliver at forstaae, vil kunne sees, idet jeg nu gaaer over til at behandle nærværende Foredrags anmeldte Emne: vor *Grundlovs Forhold til Øieblikkets politiske Bevægelser*.

Den lille Bog med Overskriften: *Danmarks Riges gennemseete Grundlov af 5te Juni 1849*, er vel i Omfang noget nær den mindste, men efter Indhold den største i vor Litteratur. Det er en Folkebog saa almeenfattelig, at den kan læses og forstaaes uden juridisk Lærdom. Heri ligger da en Opfordring for Hvermand, der vil danne sig en selvstændig Dom om vor Forfatning, til ikke at lade sig nøie med udrevne Sætninger, men at kjende Loven i dens Sammenhæng og gjøre sig fortrolig med dens Aand og Bogstav.

At Grundloven deler den samlede Statsmagt i tre Magter, den lovgivende, den udøvende og den dømmende, saaledes, at (§ 2) den lovgivende Magt er hos Kongen [6] og Rigsdagen i Forening, giver os i denne Sammenhæng ingen Anledning til særlig Overveielse. Men Rigsdagens Tvedeling vækker vor Opmærksomhed. „Rigsdagen“, hedder det (§ 29), „bestaaer af Folkethinget og Landstthinget.“ Hvad betyder denne Tvedeling? Hvorfor kunde det ikke være nok med Folkethinget alene? Den eneste Oplysning vi herom kunne erholde, maa søges i Valgmaaden (§§ 30—40). Folkethingets Medlemmer vælges umiddelbart af de i Befolkningen Valgberettigede „efter Forholdet af et Medlem til 16000 Indvaanere“. Valget af Landstthingets Medlemmer er derimod

mere begrændset og middelbart (§ 34); det hele Antal er kun 66, af hvilke Kongen udnævner 12, o. s. v.

At Grundloven ved denne dobbelte Valgmaade har villet sikre sig en saa alsidig og fuldstændig Repræsentation af den hele Folkevillie, som muligt, er udenfor al Tvivl. Den har i dette Øiemed opfattet Folkevillien fra to forskjellige, men dog uadskillelige Hovedsider, nemlig som Fleertalsvillie og som en i det Heles Vel begrundet Fornuftvillie. Den har vel antaget, at Statsstyrelsens fornuftige Element lige saa fuldt vilde være tilstede i det ene Thing som i det andet, men derhos tillige antaget, at den gennem Fleertallet gaaende Fornuftvillie bedst kunde blive prøvet, klaret og begrundet, naar der ved en forskjellig Valgmaade blev sikkert de forskjellige Anskuelser en behørig Indflydelse paa Forhandlingernes Gang. Ved at give de umiddelbare Valg en forholdsviis vid Udstrækning har Loven sørget for, at hele Befolkningen kan, saa at

[7] sige, komme Regjeringen i Tale og igjennem sine valgte Ordførere faae en afgjørende Stemme med i Lovgivningsvæsenet. Det levende Folk med dets Stemninger, Tanker og Meninger, dets vekslede Trang og Fordringer har da hvert Aar sine Talsmænd paa Rigsdagen: det er, almindelig seet, Folkethingets Betydning.

Men efter Grundlovens Mening kan Folkethinget ikke siges at repræsentere Folket i Et og Alt; dette Thing er, ifølge Valgmaaden, et Udtryk for Folkevillien, nærmest opfattet som umiddelbar bevægelig Fleertalsvillie. Grundloven gaaer ud fra, at et Folk ikke altid er tjent med at faae alt det øieblikkelig sat igjennem, som et til en given Tid herskende Fleertal fordrer; Grundloven gaaer ud fra, at Vælgerfolket, der staaer bagved, om det i Grunden altid vil det Rette, dog ikke altid har den fulde, klare, tilstrækkelige Indsigt i, hvad der i enhver Sag er det Rette, og desaarsag, naar Sindene sættes i Røre, og Partiinteresser ere med i Spillet, kan lade sig henrive til at ivre for Noget, som nøiere beseet, er til Skade for Land og Rige. Grundloven gaaer ud fra, at et opvakt Fleertal, just fordi det er levende, driftigt og opvakt, kan forledes til at gjøre Skridt, som Folket bag efter, naar Følgerne have viist sig, bitterlig maa fortryde.

I Betragtning heraf har Grundloven til Modvægt mod det rørige, fremad drivende Element i Folkethinget ved en egen middelbar Valgmaade oprettet et andet Thing, Landstinget, hvis Betydning er: at afgive det mere paaholdende, controllerende Element og ved sit Fleertal træde mæglende op mellem Regjeringsvillien og Fleertalsvillien.

[8] Mellem begge Thing staaer den kongelige Regjering, virkeliggjort i et ansvarligt Ministerium.

Her er da i dette Regjeringshele tre Midtpunkter, tre Myndigheder, tre Villier; men

hvor er den herskende Eenhed? Hvilken af de tre Myndigheder har her den oprindelige Overvægt? Hvor ligger det egenlige Tyngdepunkt? Det er paa Forhaand ikke let at sige; thi hver af de tre har sin egen Selvgældighed. At Folkethinget ingenlunde tør betragtes som underordnet Led, fremlyser tydelig af § 48, som siger: „Forslag til Finantsloven og Tillægsbevillingslovene behandles først i Folkethinget.“ — Men at Landstinget i Et og Alt er ligestillet med Folkethinget, kan udtrykkelig sees af enhver Paragraph, hvori Thingenes særlige Virksomhed, hvert for sig, og deres gjensidige Forhold omtales (§§ 50—54). Kan Folkethinget ændre Forslaget til Finantsloven, saa kan Landstinget, hvis det finder Grund dertil, sige Nei til de foretagne Ændringer. I modsat Fald vilde det jo være Folkethinget alene, der havde Skattebevillingsret. Landstinget maatte da være at betragte som en Levning af „de raadgivende Stænder;“ men at Landstinget, hvad det Finantsielle angaaer, lige saa fuldt er lovgivende som Folkethinget, er tydeligt. Dersom Landstinget, hvad Finantsloven angaaer, blot havde en raadgivende, ikke en lovgivende Indflydelse, saa maatte det ogsaa i Henseende til de øvrige Regjeringshandlingers staae et heelt Trin lavere end Folkethinget; dets Myndighed vilde da hermed ophøre at være virkelig lovgivende Myndighed. Men at denne Opfattelse staaer i aabenbar Strid med Grundlovens Aand og Bogstav, falder i Øinene, naar vi sammenligne § 2 „Den lovgivende Magt er hos Kongen og Rigsdagen [9] i Forening“, med § 29: „Rigsdagen bestaaer af Folkethinget og Landstinget.“

Tvedelingen er altsaa, naar vi see paa det hele Regjeringsystem, blevet til en Tredeling: Folkethinget, Landstinget og mellem begge Kongens ansvarlige Ministerium. Om denne Tredeling nu i Et og Alt er hensigtssvarende, eller om der maaskee heri for Eenhedens og Enighedens Skyld burde skee en Forandring, er et Spørgsmaal for sig. Grundloven, een Gang gennemseet, kan atter gennemsees; den udgiver sig jo ikke for ufeilbar. Det hedder (§ 95): „Forslag til Forandring i eller Tillæg til nærværende Grundlov kunne fremsættes saa vel paa ordenlig som paa overordenlig Rigsdag.“ Men — dette staaer fast — saa længe Grundloven er, maa den gjælde ubetinget; den er for Tiden vor høieste Maalestok for, hvad der er lovligt og hvad der er ulovligt; vi have ingen anden. At underlægge Grundloven en anden Mening end den, som vitterlig svarer til dens Aand og Bogstav, er ufolkeligt, thi det er uærligt. At benytte sig af Ordklang og give det Udseende af, at Folkethinget i Et og Alt repræsenterer den hele fuldstændige Folkevillie, er ufolkeligt, thi det er uærligt. At rive en enkelt Sætning ud af dens Sammenhæng og fordreie den til en saadan Mening, at Landstinget, hvad Finantslovens endelige Vedtagelse angaaer, ikke skulde have lige Myndighed med Folkethinget, er ufolkeligt, thi det er uærligt. Og Eet endnu: at ville stille det ansvarli-

ge Ministerium i en saa eensidig Afhængighed af et stemmegivende Fleertal, at den [10] kongelige Villie svinder ind til en tom Form, et intetsigende Symbol, er ogsaa, som vi nu skulle see, ufolkeligt og uærligt.

Hvad lærer Grundloven os om Kongens personlige Stilling i Regjeringssystemet og om den kongelige Villies Magt og Betydning? „Kongen er ansvarsfri, hans Person er hellig og ukrænkelig. Ministrene ere ansvarlige for Regjeringens Førelse“ (§ 12). Naar man nu heraf udleder, at man ikke paa upassende Maade bør blande Kongens Navn ind i Partiernes Strid, og at Kongen kun igjennem ansvarlige Ministre udøver sine Regjeringshandlinger o. s. v., da er dette jo ganske i sin Orden. Men gaaer man videre og udleder heraf, at Kongens personlige Villie i Virkelighed ingen Indflydelse har paa Styrelsens Gang, da er dette saa stridende mod Grundlovens Aand og Bogstav, som det vel er muligt.

Ved personlig Villie maae vi her, vel at mærke, ingenlunde tænke paa private Ønsker eller individuelle Tilbøieligheder. En i Sandhed personlig Villie gaaer altid ud paa noget Væsenligt, i personlig Forstand Almeengyldigt. Den kongelige Villie gaaer personlig ud paa at overholde, hævde og gennemføre Danmarks Riges gennemseete Grundlov med alle deraf flydende Bestemmelser: dette vil Kongen personlig; dette og kun dette kan han som Konge personlig ville. „Forinden Kongen tiltræder Regjeringen, afgiver han skriftlig i Statsraadet den edelige Forsikkring, ubrødelig at holde Rigets Grundlov“ (§ 7). Under denne Forudsætning bliver Kongen personlig høieste Fuldbyrder af alle Regjeringshandlinger: uden den kongelige Villie er Loven død. Ministrenes [11] Ansvarlighed er desaarsag dobbelsidig: de ere ansvarlige for Rigsdagen, og de ere ansvarlige for Kongen. Hvad siger Grundloven? „Kongen udnævner og afskediger sine Ministre. Han bestemmer deres Antal og Forretningernes Fordeling imellem dem.“ (§ 13). Mener et Ministerium ikke at kunne forsvare for Rigsdagen, at det bliver paa sin Plads, da er det unegtelig beføiet til at træde af. Men Kongen har, ifølge Grundloven, jo ogsaa fra sin Side Ret til at afskedige Ministre, der ikke træffe, hvad han til Rigets Bedste anseer for det Hensigtssvarende, og vælge sig et Ministerium, hvor et saadant kan findes, som ved alle lovlige Midler vil arbeide paa at gennemføre Hans Majestæts personlige Opfattelse af den rette, lovlige Gang i Styrelsen.

— Hvad lærer Grundloven om Kongens Forhold til Rigsdagen? „Uden Kongens Samtykke kan Rigsdagen ikke forblive længere sammen end to Maaneder“. (§ 13). „Kongen kan sammenkalde Rigsdagen til overordenlige Sammenkomster“. (§ 20). „Kongen kan opløse enten hele Rigsdagen eller een af dens Afdelinger“. (§ 22). „Har Kongen ikke stadfæstet et af Rigsdagen vedtaget Lovforslag inden næste Rigsdags

Samling, ansees det som bortfaldet“. (§ 24). Det fremlyser da heraf, at den kongelige Villies Functioner ere mere end symbolske, at det er Regjeringshandling af gennemgribende Betydning. Grundloven har ved at indrømme den kongelige Villie en saa væsenlig overordnet Myndighed villet sikre sig en den hele Regjering besjælende og styrende Eenhed. Det er fra dette Synspunkt af Vigtighed at gjøre sig Rede for, hvorledes det constitutionelle Monarchie i Principet adskiller sig paa den ene Side fra Enevoldsmagten (det absolute Monarchie), paa den anden Side fra Fleertalsmagten [12] (Demokratiet) — særlig med Hensyn paa Folkevillien.

I det absolute Monarchie gaaer Folkevillien under i Kongevillien, thi Kongen staaer over Loven: den enevældige Hersker magter vilkaarlig det Hele. I Demokratiet gaaer Folkevillien til Grunde i Fleertalsvillien: det er ikke Folkets sunde Fornuft, for saa vidt den forfatningsmæssig arbejder sig frem, som her er Hovedsagen; nei, det er Befolkningens i de fleste Stemmer udtalte Stemning, som ophøies til øverste, styrende Magt og Myndighed. I det constitutionelle Monarchie staaer den kongelige Villie fast paa Lovens Grund. Folkevillien faaer fra denne Side sit Udtryk i Form af Eenhedsvillie, udeelbar Enkeltvillie. Denne Enkeltvillie er ikke vilkaarlig, tvertimod! den er i allerhøieste Forstand folkelig. Den kongelige Villie vil, hvad Folket vil, fordi den vil alene, hvad Loven vil; den kan ikke ville Andet, thi i modsat Fald vilde den jo, ifølge Forfatningen, ophøre at være kongelig. I det constitutionelle Monarchie faaer Folkevillien tillige sit rette, begrænsede Udtryk i Fleertalsvilliens Form: det er den deelbare, ved Delingen repræsenterede Folkevillie, som hos os kommer til virkelig Udtalelse paa Rigsdagen. Mellemedet mellem Kongevillien, den udeelbare Enkeltvillie, og den deelbare, i de to Thing deelviis repræsenterede Fleertalsvillie er Ministeriet med sin dobbelte Ansvarlighed.

Saa længe nu de af Ministeriet fremlagte Forslag finde en saadan Tilslutning i begge Thing, at Enighed kan tilveiebringes, saa længe vedbliver Fleertalsvillien at være i Overeensstemmelse med sig selv, og den herved tilfredsstillede Kongevillie finder for saa vidt ingen Anledning til særlig Indgriben. Ministeriets Ansvarlighed for [13] Rigsdagen er i fuld Harmonie med dets Ansvarlighed for Kongen. Men i Tilfælde af, at Rigsdagen bliver splidagtig med sig selv, faaer Sagen et andet Udseende. Vinder et Forslag Bifald i Landstinget, men forkastes af Folkethinget, kan det ikke sættes igjennem, thi Folkethinget har en ubestridelig Ret til at gjøre Modstand. Vinder et Forslag Folkethingets Bifald, men forkastes af Landstinget, kan det heller ikke sættes igjennem, thi ogsaa Landstinget har en ubestridelig Ret til Modstand. Uenighed mellem Thingene indbyrdes er en Uenighed i den ved sine Repræsentanter deelbare

Folkevillie; det er Folkevillien, som under Form af Fleertalsvillie er blevet splidagtig med sig selv.

Men en med sig selv splidagtig Villie kan ikke handle. Det er forgjæves, at det ene Thing vil beraabe sig paa, at det repræsenterer et større Fleertal end det andet, at det har hele Vælgerfolket i Ryggen o. desl.; slige Stemningsforklaringer have ingen Hjemmel i Grundloven. Grundloven tager alene Hensyn til det Forhold, hvori de to Thing, hvert med sine lovlig valgte Medlemmer, stille sig til hinanden indbyrdes. I Tilfælde af Strid bliver det altsaa nødvendigt, at Folkevillien under den anden Form, Eenhedsvillien, den kongelige Villie, griber ind og træffer Foranstaltninger til, at Striden kan udlignes.

For at tilveiebringe Enighed, kan Kongevillien, som bekjendt, vælge en af to Veie: enten lade Ministeriet træde af eller opløse Rigsdagen. Vælges det første Middel, da maa dets egenlige Betydning jo aabenbart ligge deri, at der virkelig skeer et Systemskifte.

[14] Et saadant Systemskifte som, forstaaer sig, maa være i fuld Overeensstemmelse med Grundlovens Aand og Bogstav, kan for Øvrigt helde mere til Stemningen i det ene Thing end i det andet; men det bør dog, saa sandt det skal være folkeligt, være hævet over eensidige Partihensyn. Vælges det andet Middel, har H. M. Kongen den fast begrundede Overbeviisning, at et Systemskifte vilde være til Skade for Land og Rige, saa har den kongelige Villie, paa Folkets Vegne, jo Magt til at opløse enten hele Rigsdagen eller een af dens Afdelinger.

Men — spørger man — hvis dette sidste Middel nu heller ikke hjælper, hvis det ved gjentagne Omvalg viser sig; at det opponerende Parti i det ene Thing bliver større og større, hvad saa? Vil det ikke heraf blive en nødvendig Følge, at der maa foregaae en Systemforandring til Fordeel for Fleertallet og dets Vælgere? Vi svare: Jo! det vil ganske vist blive nødvendigt. Hvis den hele Forfatning ikke skal sprænges, maa det omsider komme dertil, at Vælgerfolket faaer sin Villie respecteret. Vilde Enevillien forsøge paa at tage Fleertalsvillien med Magt, saa var Grundloven brudt: vi havde da ikke længere et constitutionelt, men et absolut Monarchie. Men — lad os ikke springe Mellemleddene over. Den udtrykkelige Forskjel, Grundloven gjør mellem at opløse „den hele Rigsdag“ og at opløse „een af dens Afdelinger“, maa dog vel have Noget at betyde. Betydningen maa være denne: naar een af dens Afdelinger opløses, saa er det kun Medlemmerne af denne Afdeling, der underkastes Omvalg; opløses derimod hele Rigsdagen, saa maae alle Medlemmerne (Landstingets lige saa vel som Folkethingets) vælges paa Ny. At gjentage Opløsningen af blot den ene Afdeling (Folkethinget f. Ex.)

[15] og stille provisoriske Foranstaltninger i Udsigt, for at frembringe Enighed, vilde jo være

en partisk, altsaa ufolkelig Fremgangsmaade. Forandre nu Valgene sig — vel at mærke efter gjentagne Opløsninger af hele Rigsdagen — saaledes, at Landstinget omsider bliver enigt med Folkethinget, da er dette et uimodsigeligt Beviis for, at Folkethinget i det Hele har Vælgerfolkets Stemning for sig. Den kongelige Eenhedsvillie har da fra sin Side hjulpet Fleertalsvillien til lovbestemt Enighed med sig selv og derved givet den dens tabte Handlekraft tilbage. Men dersom det Modsatte bliver Tilfældet, dersom det efter gjentagne Omvalg viser sig, at et Fleertal i Landstinget — ligegyldigt, om det er større eller mindre — bestandig vedbliver at staae stivt imod et Fleertal i Folkethinget, da har Folkethingets Førere aldeles ingen Ret til at beraabe sig paa Vælgerfolkets Samstemning i det Hele; thi Vælgerne til Landstinget — H. M. Kongen ikke at forglemme — tilhøre jo, i Følge Grundlovens utvetydige Bestemmelse, Vælgerfolket, lige saa fuldt som Vælgerne til Folkethinget.

At Modstand, Modstand og Modstand ikke, naar det da skal gaae lovlig til, formaaer at fremtvinge Overeenskomst, er indlysende ved sig selv. Vi kunne, uden ubeføiet Indblanding i den praktiske Politik, kaste et Blik paa Partiernes Stilling. Fra den ene Side høre vi Erklæringer, der lyde omtrent saaledes: „Det maa omsider blive vitterligt, at hvad her strides om, er mere end dette eller hiint. Vi kæmpe imod et Regjeringssystem, der ikke længere passer til Tiden. Personerne vexle, men det udslidte System kommer stadig igjen: lidt Ændring i Miner og Holdning, men altid det gamle Ansigt! Hvad vi ville, hvad vi stride for, er noget Nyt og eiendommelig [16] Frisk, der arbejder sig frem i Folket. Her er ikke Strid om nogle Millioner alene, ikke om Skatternes Fordeling alene, ikke om disse eller hine Forsvarsmidler alene: Striden er om Retning mod Retning, om System mod System, om Aand imod Aand. Hvad Luther sagde til sine Modstandere ved Forhandlingerne i Marburg, det sige vi Mænd af det menige Folk med god Samvittighed til vore Modstandere paa Rigsdagen: „I have en anden Aand end vi.“ — Fra den anden Side lyder Forklaringen saaledes: „Her er slet ikke Strid om System mod System, men Spørgsmaalet er om System mod Parti. Spørgsmaalet er, om et Fleertalsparti, af misforstaaet Iver for hvad det selv stempler som folkeligt, skal have Ret til at slaae Partiaanden løs, rive Stemningen med sig, kaste Vrag paa Sagkyndiges Dom og appellere til Mængden. Her gjøres Modstand alene for Modstandens Skyld. Ved at slaae de mest uligeartede Sager i Bunke og filtre Betingelserne sammen i en Haardknode gjør man enhver Regjering umulig. Er det til Landets Bedste, er det folkeligt, er det fornuftigt, er det Ret?“

Alt som Knuden strammes og Spændingen voxer, nærmer man sig det kritiske Vendepunkt, da provisoriske Foranstaltninger kunne blive nødvendige, navnlig en

provisorisk Finantslov. Man har freidig afviist Muligheden af en saadan Finantslov og trøstet sig med Grundlovens Ord (§ 49): „Forinden Finantsloven er vedtagen, maa Skatterne ei opkræves. Ingen Udgift maa afholdes, som ikke har Hjemmel i Finantsloven eller i en Tillægsbevillingslov.“ Er Udstedelsen af en provisorisk Finantslov da ligefrem lovlig? Vi svare: Nei! Men at beraabe sig paa det Lovlige, naar man selv [17] har været med til at gjøre det Lovlige umuligt, er en Selvmodsigelse, der ingen Trøst indeholder. Den er heller ikke ligefrem ulovlig. „I særdeles paatrængende Tilfælde kan Kongen, naar Rigsdagen ikke er samlet, udstede foreløbige Love.“ (§ 25). Hele Eftertrykket falder paa det „særdeles paatrængende.“ Men enten en Sammenkaldelse af Rigsdagen bliver umulig, fordi Fjenden er i Landet, eller den sammemkaldte Rigsdag paa Grund af Partiernes indbyrdes Modstand gjør sig selv umulig, er Tilfældet jo lige paatrængende. Istedendfor at trøste sig med det Forslidte: det har ingen Fare, var det dog vist bedre at see lidt nærmere paa § 95, at den Vei, ad hvilken Fleertalsvillien med fuld Bevidsthed om sin lovbegrændsede Ret skrider frem til fuld Overeensstemmelse med den kongelige Eenhedsvillie, kan komme til at ligge aaben og klar for den hele Befolkning.

Det er vor Forfatnings Grunde vi ere i Begreb med at uddybe. Der er Banker og Skjær i disse Farvande: vi maae lodde, sætte Sømærker ud og sikre Seiladsen. Nogle Vindstød forskrække os ikke; om der ogsaa kommer en Kuling med Braadsøer, vort Skib vil dog ikke strande: agter om Stormast staaer sund Fornuft, og Besindighed sidder ved Roret. Endnu er Farten god, og Faren kun en Sky i Horizonten; endnu er intet Ulovligt skeet; endnu staaer Vidnesbyrdet fast, Historiens hæderlige Vidnesbyrd, at det danske Folk, end i Spændingens Øieblik, er et roligt, sindigt, alsidig betænksomt Folk.

II.

Folkelig Selvstyrelse: Folk og Konge.

En kraftig, sund og alsidig Udvikling af Folkelivet er betinget af folkelig Selvstyrelse. [18]
Naar et Folk er naaet saa vidt, at det har hævet sig op paa Frihedens Trin og er blevet myndigt, kan det ikke længere taale nogen udvortes Herre eller Formynder over sig. Det myndige Folk vil have sin Villie; det vil raade sig selv, styre sig selv og tage Følgerne af, hvad det selv har besluttet.

Denne Grundsætning har for Mænd af den gamle Skole noget høist Anstødeligt, næsten Gruopvækkende. „Hvad skal det blive til“, siger man, „naar et Folk bliver saa selvraadigt, at det ikke vil lade sig regjere: Frækhed, Uvorenhed, Tøilesløshed maa jo tage Overhaand Dag for Dag.“ — Man fatter let, at der her skjuler sig en Misforstaaelse. Det ligger i Begrebet Styrelse, at der maa være Nogle, der styre, Nogle, der styres, og en Lov, hvorefter der styres; men det ligger ingenlunde i Begrebet Styrelse, at det Styrende og det, der styres, maae holdes adskilte ved en uoverstigelig Skranke. Dersom det Sidste var ubetinget nødvendigt, da vilde al Selvstyrelse være umulig: intet Væsen, hverken i Himlen eller paa Jorden, vilde da være i Stand til at styre sig selv. Det er en [19]
overfladisk Forestilling, at de Styrende ere frie og kunne gjøre hvad de ville, medens de, der maa lade sig styre, aldrig faae deres Villie, men bestandig ere under Tvang. Regjeringen — siger man — er fri, Folket er ufrit; Øvrigheden er fri, Undersaatterne ufrie; Formynderen er fri, Myndlingen ufri. Dersom dette Forhold stod uforanderlig fast, saa kunde der unegtelig aldrig være Tale om et frit Folk; men saa kunde en Myndling jo heller aldrig blive myndig. Skal Myndlingen blive myndig, saa maa Formynderen træde af. Naar kan Formynderen træde af? Vi svare: naar det Styrende, som hidtil var i ham, altsaa udenfor Myndlingen, lægges ind i Myndlingen selv. Denne har da ikke længere Formynderskabet udenfor sig, men inden i sig: Formynderskabet hører ikke op, men det forflyttes. Netop ved at have optaget Formynderen i sit Indre er Myndlingen blevet myndig. Han er i samme Grad myndig, som han, aandelig forstaaet, har spiist, fortæret og fordøiet sin Formynder.

Det Samme gjælder om et heelt Folk. Det begynder i Umyndighed med at have Styrelsen, Regjeringen, udenfor sig som et Fremmed, et udvortes Overordnet. Overgangen til Selvstyrelse skeer ikke ved, at et Folk kaster Regjeringen af, omtrent som en Hest slaaer Rytteren af; nei derved, at det inderlig optager det styrende Element i sig selv og forlægger Regjeringens Sæde til sit eget Midtpunkt. Formynderskabet,

den udvortes, udenfor Folket staaende Myndighed, hører op, naar Folket er blevet myndigt, naar det, med andre Ord, har spiist, fortæret og fordøiet sin Formynder.

- [20] Den væsenlige Lighed mellem Selvstyrelsen hos det enkelte Individ og hos Folket har imidlertid en virkelig Ulighed, vi ikke maae oversee. Naar den Enkelte skal til at styre sig selv, erfarer han strax, at der i hans Natur er et lavere Element, som skal bringes til Lydighed under et høiere. Der er sandselige Tilbøieligheder, Drifttilskyndelser og Lidenskaber, som skulle beherskes; kun den af Indsigt ledede Fornuftvillie, i endnu høiere Forstand, Aandsvillien bør herske. Men et Menneskes Villie bevæges ikke alene af Hensyn til det Fornuftige; der er en Naturvillie i Kjød og Blod, en Driftvillie, der grener sig i mange Tilbøieligheder: Hovedet vil en Vei, Hjertet en anden, Egenkjerlighed en Vei, Pligtfølelsen en anden. Idet Forstanden tager Parti snart med den ene, snart med den anden af disse Tilbøieligheder, opstaaer der Partikampe, ofte stormende Valgkampe i Menneskets Indre; det skal da vise sig, hvor vidt der er en herskende Villieseenhed eller ikke. Uden en høiere Villieseenhed kan ingen Charakter danne sig. Individet med de mange Villier bliver splidagtigt med sig selv, rives hen snart af en Stemning, snart af en anden, svimler, svingler og raver og ender med at løbe vild i sig selv. Skal der danne sig en Charakter, da maa der være en overordnet, styrende Villie, som magter det Splidagtige, en kongelig Villie, som er i Stand til at forlige de indbyrdes kivagtige Smaaavillier. Der er i enhver gennemarbejdet Charakter en constitutionel-monarchisk Forfatning. Den styrende Enevillie kan ikke ved et vilkaarligt Magtsprog bringe nogen som helst af Driftvilliens Yttringer til Taushed, heller
- [21] ikke bringer den Orden og Fred ved at lade de deelte Villier afslibe hverandre i fortsat Strid, og holde sig bag de villende Tilbøieligheders Fleertal som et tomt Symbol, et Lovens Skyggebillede. Charaktervillien er den levende Lov; den gaaer ind paa den sjælelig-legemlige Constitutions Vilkaar, den gennemtrænger, renser, begrænder og forliger de indbyrdes stridige Tilskyndelser: jo mere constitutionel den herskende Eenhedsvillie er, desto mere kongelig er den. Alt dette skeer paa indvortes Maade, og kun naar dette virkelig skeer, har Mennesket sig selv i sin Magt, og er selvstyrende.

Anvende vi dette paa den folkelige Selvstyrelse, da er Væsenet ganske vist det samme; men dets Fremtræden i sit Udvotes er en anden. Her er i Samfundet ikke blot en Mangfoldighed af Villiesretninger; men her er lige saa mange Villier som Individet. Folket er i den hele Befolkning; Folkets Villie, seet fra denne Side, er splittet og deelt: Mængdens Villie er en Samling, en Sum af indbyrdes forskellige Villier, en Villiesvimmel, som, for at danne en sand Folkevillie, maa gaae sammen til Eenhed. Idet nu den styrende Villie, for at tilveiebringe Overensstemmelse og Eenhed, træder

udvortes op mod de mange selvraadige Villier, fremkommer der en uheldsvanger og faretruende Spænding mellem Eenhedsvillien og Mængdevillien. Saa længe Mængdevillien, nærmere bestemt som Fleertalsvillie, ved Paaberaabelse paa Fleertalsmagten stiller sig skarpt imod en hvilken som helst herskende Villies Enemagt, er Samfundet splidagtigt med sig selv, bestandig svævende mellem Tyranni og Anarchie. Under saadanne Omstændigheder kan der naturligviis ikke være Tale om fornuftig Styrelse, endnu mindre om folkelig Selvstyrelse. For Styrelsens Skyld maa der tilveiebringes [22] en lovbestemt, fornuftig Vexelvirkning mellem Eenhedsvillie og Mængdevillie, der maa, med andre Ord, gives en Constitution.

Hvad det har kostet at faae en nogenledes fornuftig Constitution udarbejdet, lærer Historien. Tidlig har man følt Nødvendigheden af en styrende Eenhedsvillie. Allerede Homer synger: „Fleertal som Herskab er ikke godt; kun Een være Hersker.“ Men tidlig har man ogsaa maattet erfare Følgerne af Enevældens umenneskelige, eller rettere, kun altfor menneskelige Overgreb: Folkene have sukket under et tungt Aag, Mængdevillien er efter vilde Oprør bestandig sunket tilbage i Afmagt.

I Middelalderen var Samfundsconstitutionen aristokratisk. Kun i de store Adels-slægter rørte sig en Fleertalsvillie til Fordeel for Friheden, vel at mærke: de Adeliges Frihed; om Frihed for Menigmand var der naturligviis ikke Tale. Med hvilken Iver Adelen stræbte at gjøre Kongemagten til et Skin og forvandle den kongelige Villie til et underskrivende Symbol paa Rigsraadets Myndighed, derom kan Haandfæstnings-perioden i vort Fædrelands Historie — fra Christopher II. til Frederik III. — afgive tilstrækkeligt Vidnesbyrd.

Ved at række Borgerstanden Haanden og give sig Udseende af at ville ophjælpe det hele Folk, fik den bundne Kongemagt Lænkerne rystede af sig; men hvad skete nu? Enevælden kuede Adelen og lærte den at bøje sig for Thronen. Men Bøiningen gjorde kun Stoltheden smidig, Adelen holdt sig i Veiret som Hofadel, og det menige Folk sank endnu dybere. Almeenvillien gik op i Staten, og Staten gik op i den kongelige Villie. Det var ikke forfængeligt Praleri, men virkelig Sandhed, naar Ludvig XIV. sagde [23] om sig selv: Jeg er Staten (*l'état c'est moi*). Folket havde nu faaet een Formynder isteden for mange; men Formynderen stod udenfor Folket, han var med guddommelig Myndighed ophøiet over Folket, og lod det føle, at det i Et og Alt var umyndigt. Det gik indtil Revolutionen. Med Revolutionen (1789) kom et Element til Gjennembrud, som i vore Dage spiller en vigtig Rolle, nemlig det demokratiske. For at nedbryde Enevælden blev det nødvendigt, at Demokratiet væltede Thronen, jevnede Grunden og banede Veien for videre Fremskridt. Saa fik Demokratiet Strømmen med sig. Ud-

tryk som: Mængdevillie, Fleertalsvillie, have i den offentlige Mening faaet en saadan Indgang, at de — til ubodelig Skade for den folkelige Sag — uden videre antages for eensbetydende med Folkevillien. Det er en Skævhed i Synsmaade, som efterhaanden maa rettes. Demokratiets Styrke er, at gjøre Fleertalsvillien gjældende, deri har det sin Ret og Betydning. Men i sin Styrke har det ogsaa sin Svaghed. Byggende paa Fleertalsvilliens Grundlag, maa Demokratiet uafbrudt kæmpe for et Uopnaeligt, thi det kan aldrig naae til den herskende Villies Eenhed; Fleertallet skifter, Parti staaer op mod Parti. Den Eenhed, som søges i det Heles lovbestemte Sammenhæng, er svag og vaklende: Sammenhængseenhed uden Eenhedsvillie, uden gennemgaaende Selveenhed, mangler tilstrækkelig Grund. Hvilende paa demokratisk Underlag er Statsbygningen løs i Fugerne, idelig udsat for Orkanstød, naar Fleertalskræfterne røre sig i Partielementernes Uveir. Man tænke paa Amerikas demokratiske Partikampe og de Valgstorme, som rase ved hvert Præsidentskifte; man tænke paa Frankrigs [24] forviklede Tilstand; gamle og nye Dynastier intrigue mod hverandre, medens den communistiske Republik, „det røde Spøgelse“, truer med Demokratiets consequente Gjennemførelse. Det demokratiske Element har været, er endnu og vil altid være en uundværlig Factor i den frie Samfundsudvikling; men Demokratiet er intet fuldstændigt Princip. Ophøies Demokratiet til ene gjældende Princip, da bliver det i sit Væsen lige saa eensidigt, for Folkelivets Udvikling lige saa fordærveligt, som det absolute Monarchie. Vi skulle, for at bane os en Vei til fornuftig Indsigt i folkelig Selvstyrelse, forsøge at belyse det nærmere.

Der er vistnok i vor Tid Mange, som have vanskeligt ved at forlige sig med den Tanke, at det constitutionelle Monarchie skulde betegne et heelt, i sig selv sammenhængende Regjeringssystem; det maa tvertimod forekomme dem, som var det en Art Flikværk, et efter Tidsforholdene praktisk aftunget Compromis, en Sammenstykning af to indbyrdes uforligelige, men til gjensidig Afpasning beklippede Systemer, nemlig det absolute Monarchie og det rene Demokratie. Man gaaer herved ud fra den aldeles feilagtige Forudsætning, at Enevælden og Demokratiet, hver for sig, ere hele Principer. Det er en fra Misforstaaelse af Historien hentet Fordom. Historisk betragtet, gjør ethvert af de to Systemer unegtelig Indtryk af at være et fuldstændigt Hele; men de historiske Omvæltninger gjøre jo tillige Indtryk af, at Samfundet lige saa lidt har kunnet slaae sig til Ro i det ene System som i det andet. Der er i Europas nyere Historie Intet, der i den Grad har vanskeliggjort en fornuftig Brug af det constitutionelle Monarchie [25] og hæmmet Folkelivets Udvikling, som den falske Forestilling, at dette Monarchie skulde være en Blanding af uforligelige Bestanddele. Allerede Sammensmeltningen af

Benævnelser som: det „indskrænkede“ og det „constitutionelle“ Monarchie bidrager Sit til at nære Misforstaaelsen.

Da Revolutionen var endt med Napoleons Fald, dukkede Forestillingen om den gamle patriarchalske Enevælde, Kongedømmet af Guds Naade, frem med fornyet Styrke. Ruslands, Østerrigs og Preussens Eneherskere sluttede — uden Medunderskrift af deres Ministre — i Paris den *saakaldte hellige Alliance* (26 Septbr. 1815). I dette Dokument hedder det, at de tre contraherende Magthavere, i Overeensstemmelse med Skriftens Ord, ville betragte hverandre som Brødre, hjælpe hverandre i mødende Tilfælde og lede deres Undersaatter og Hære, til hvis Familiefædre Forsynet havde sat dem, i den samme Broderlighedens Aand; de erkjende at „den christelige Nation, til hvilken de og deres Folk høre, i Virkeligheden ikke har anden Souverain end ham, hvem Magten alene tilkommer, nemlig Gud og vor guddommelige Forløser, Jesus Christus, den Allerhøiestes Ord, Livets Ord.“ For en trohjertet Fromheds lyseblaa Blik maatte en saa christelig-faderlig Optræden af Jordens Mægtige unegtelig tage sig ud som et Tegn fra Himlen, en Forjættelse om Fred og Lyksalighed for Europas Folk efter lange og haarde Lidelser. Det kunde jo synes, som var den selvherskende Enevillie ved en forhøiet Temperatur af Religiositet og Kjærlighed omsider blevet saa gennemvarmet og udvidet, at den nu virkelig formaaede at stille Fleertalsvillien til Ro og nære Folkefriheden ved sin Barm. Men Statsmændene smilte; de som kjendte [26] lidt til Verdens Gang og mindedes, at Traktaten om Polens Deling netop begynder: „i den hellige Treenigheds Navn“, følte sig betagne af uhyggelige Anelser og skimtede allerede de Kløer, paa hvilke man kjender Løven.

Skulde Folkefriheden ikke gaae til Grunde, da var det paa Tide, at Demokraterne rykkede i Marken med Fleertalsvillien. Det var en Optræden, der krævede Udholdenhed og Mod. Ethvert Forsøg paa enten at opnaae eller endog bevare saadanne Rettigheder (Valgret, Skattebevillingsret, Pressefrihed, Forsamlingsfrihed o.s.v.), som ere nødvendige, dersom et Folk skal kunne røre sig frit, ethvert Forsøg i frisindet Retning blev af de absolutistiske Regjeringer betragtet som et frækt Angreb paa det Allerbhelligste. At afsløre Misbrug var ugudeligt Ondskab, at henvende sig til Mængden var en politisk Forbrydelse. Absolutismens fanatiske Tilhængere saae i enhver friere Rørelse et nyt Hoved skyde frem paa Revolutionens Hydra, og ilede med at hugge det af. Her er et Vendepunkt, hvor demokratisk Borgersind, Mod og Opoffrelse viser sig i sit fordeelagtigste Lys. Revolutionen havde — til Lykke for Humanitetens Sag — givet Demokratismen et saa mægtigt Opsving, at den frie Aand ikke mere lod sig kue. I Perioden fra 1815 til 1830 er det Demokratiets Førere, der træde i Forgrunden

og maae drage Læsset. Deres Uforfærdethed, Iver og Udholdenhed har — trods alle demagogiske Udskeielser — gyldigt Krav paa Efterverdenens Tak og Paaskjønnelse.

[27] Man vil heraf kunne see, hvorledes det er gaaet til, at de to Halvprinciper, det monarchiske med Eenhedsvillien og det demokratiske med Fleertalsvillien, have udgivet sig, hvert især for et heelt, fuldstændigt Princip og ere optraadte ei alene som midlertidige Modstandere, men som fødte Fjender. Det vil heraf kunne forstaaes, at de Indrømmelser, saadanne to Magter under fortsatte Brydninger kunne aftvinge hinanden, ingenlunde egne sig til at danne et Regjeringssystem med sand organiserende Eenhed. Det constitutionelle Monarchie, Monarchiet omgivet og begrændset af demokratiske (republikanske) Institutioner, maa, naar det sees fra denne Side, nødvendig lide af de Onder, som giftige, med Organismen uforenelige Stoffer foraarsage i et for øvrigt livskraftigt Legeme. Hvilke Krampetrækninger heraf kunne opstaae, er historisk anskueliggjort i Stridighederne under Ludvig XVIII og Carl X om Anvendelsen og Fortolkningen af det franske Charte.

Intet er fordærveligere end at bygge paa en Grundlov, der baade skal gjælde og dog ikke gjælde. Opfattet som en Sammenstykning af to fjendtlige Principer, er det constitutionelle Monarchie netop egnet til at vække, nære og vedligeholde en uafsladelig Tvedragt mellem Folkerepræsentation og Regjering. Naar begge Parter i Grunden ere utilfredse med Forfatningen, kunne de ved Modstand, Intriguer og Overgreb hver fra sit Stade chicanere hinanden i det Uendelige.

Er det Kongevillien, der i absolutistisk Selviskhed føler Trang til at udvide sin Magt, vil Overgrebet fra oven aldrig savne Midler. Her hjælper det ikke at stole paa Ministeransvarligheden. Hvad der ikke kan skee med Vold kan skee med List; tør et Ministerium ikke udsætte sig for en Rigsrets-Dom, nu vel, saa tør et andet: en Carl X vil altid finde en Polignac. Der er hos Regjeringsmænd, som ikke tage det nøie [28] med det Moralske i Midlerne, en egen Snuhed til at sondere Stemninger. Man har i al Hemmelighed et Parti i Baghaanden, man gjør maskerede Bevægelser, der forvirre Modstanderne, og holder sig med stolt Foragt for den offentlige Mening til det ene afgjørende Spørgsmaal: *hvor meget kan man byde et Folk, før det gjør Oprør?* Vel sandt, Beregningen kan slaae feil, men man maa vove: Forsøget kan jo ogsaa lykkes. Hvad der mislykkedes for en Carl X. (1830), faldt jo ved Statskoupet (1851) heldigt ud for en Napoleon III.

Er det omvendt en demokratiskindet Folkerepræsentation, ja, selv om det kun er en Afdeling af samme, der er misfornøiet med Forfatningen, da vil Overgrebet fra neden heller ikke savne Midler til snedig Afbenyttelse. Først og fornemmelig

kommer det da an paa at benytte Mængdens eller dog Fleertallets Nærsynethed til at faae den paa Afstand holdte Grundlov stillet i en saa skæv Belysning, at det livagtig seer ud, som om den ubetinget talte for Demokratismens Anskuelse. Løsrevne Sætninger, Slagord og Talemaader ere vel skikkede til at agitere Befolkningen. Det menige Folk troer oprigtig paa slige Forklaringer — især naar det ikke kjender og paa det Eftertrykkeligste advares imod at gjøre Bekjendtskab med andre Forklaringer, eftersom disse paa Forhaand vides at være et Væv af Skin og Bedrag — hildes da let i den Indbildning, at dets Rettigheder krænkes, at de demokratiske Førere, ingenlunde af Begjærlighed efter Magt, men i sand Selvfornegtelse og med megen Opoffrelse stride for et sandt, et heelt og fuldstændigt Princip til Alles Gavn og Bedste. Dernæst — naar Agitationen er i fuld Gang — gjælder det om at imponere Regjeringen og styrte [29] det ene Ministerium efter det andet. Det sidste Middel er lige saa populært som det første. Historien lærer, at det menige Folk, saa længe det endnu ikke er blevet myndigt, gjerne fryder sig og klapper i Hænderne, naar en Regjering falder. Der er en Række Exempler paa, at det endogsaa er skeet i saadanne Tilfælde, hvor den faldne Regjering var Folkesagens egenlige Forsvarer, og det var Folkets Fjender, der ved Omvæltningen kom til Roret. Hvis en Regjering under saadanne Omstændigheder lader sig imponere af Fleertalsføreres Fripostighed, kan det ganske vist ende med en Kuldkastelse af Forfatningen. Hvis en Regjering derimod, ved at holde sig urokkelig paa Lovens Grundlag, forvandler de demokratiske Stormløb til Rodomontader^{*)} og blind Allarm, vil det kunne ende med, at den almene Sands for store Interesser efterhaanden sløves, og Tumulten afløses af en døsigt Ro. Det Sidste er, i folkelig Forstand, lige saa sørgeligt som det Første.

Vi have hidtil forudsat, at det kun var en af Parterne, der ved Overgreb vilde krænke Forfatningen; men et saadant Tilfælde hører til det Sjældnere. Det langt Sædvanligere er, at Overgreb fra den ene Side ægger til Overgreb fra den anden. Vi have et Exempel herpaa i Sveriges Historie i Perioden fra Karl XII's Død til Revolutionen under Gustav III. „Karl XII's Død og hans Søster Ulrikke Eleonores Valg til Dronning (1719)“ — hedder det^{**)} — „havde gjort Sverige fra en enevældig Stat til et næsten republikansk Rige. Ulrikke Eleonore fratraadte allerede Aaret efter sin Thronbestigelse Regjeringen, [30] som hun fik overdraget til sin Mand Frederik af Hessen, en Fyrste, der ingenlunde fattedes Evner, men var overfladisk, nydelsessyg og stedse stod som en Fremmed i sit Rige. Had imod Enevælden og Uvillie over de Krogveie, ad hvilke Frederik og hans

^{*)}Storpralerier.

^{**)}Verdenshistorie efter Cæsare Cantù, frit bearbejdet af E. Holm og Ph. Weilbach. S. 498 flgd.

Dronning stræbte at faae saa stor Magt som muligt, fremkaldte paa flere Rigsdage (1720 og 1723) en Række saadanne Forfatningsbestemmelser, at man skal have Ondt ved at opvise noget andet Kongedømme, hvor Kongen har havt mindre at sige eller været stillet paa en Maade, der var mere trykkende for hans personlige Værdighed... Et stærkt bevæget politisk Liv udviklede sig i Sverige under denne republikanske Forfatning. Der skabtes en Vækkelse og en Øvelse i kritisk Drøftelse, som forplantedes paa andre Omraader til Gavn for Udviklingen af Selvstændighedsfølelsen og den frie Rørelse. Man vandt Kjendskab til de parlamentariske Former og gjorde ved de talrige Brydninger en Række Erfaringer, der ere blevne til Gavn for det politiske Liv senere i Sverrige. Tanken om, at Folket havde Ret til at opstille lovmæssig fastsatte Skranker imod Kongemagten, slog Rod, for ikke mere at forsvinde. Men den Eensidighed, hvormed Vægten var lagt hos Stænderne, lod i Forbindelse med andre uheldige Forhold efterhaanden saa stærke Skyggesider træde frem ved „Frihedstiden“, at man kan forstaae den Uvillie, hvormed de fleste Svenskere see tilbage paa den. — Da Frederik af Hessen var død, besteg efter den fastslaaede Thronfølgeorden Adolf Frederik Thronen (1751). Den Ligegyldighed og Sløvhed, hvormed hans Forgænger [31] næsten havde ladet Kongemagten gaae i Forglemmelse, afløstes nu af Forsøg paa at udvide Kongens Indflydelse, hvoraf Følgen var dennes endnu dybere Fald. Adolf Frederiks milde, godmodige Natur og stærkt begrænsede Aandsevner syntes at gjøre ham vel skikket til at nøies med det beskedne Raaderum, som Forfatningen hjemlede ham; men hans Dronning, den preussiske Konge Frederik II. dens Søster Louise Ulrikke, der fuldstændig havde Herredømmet over ham, var lige saa ærgjerrig som begavet“. — I hvilken Grad Dronningens Plan til en Revolution dog mislykkedes, sees af Følgende. „Et Par underordnede Deeltageres Ubesindighed voldte, at Planen blev bekjendt, og Straffen fulgte Opdagelsen i Hælene. Kongen, der Intet havde vidst om Planen, brød selv i en Skrivelse til Raadet Staven over de Mænd, der havde vovet Livet for ham, men frelste ikke derved sig selv og Dronningen for nye Ydmygelser. Medens otte af Sammensværgelsens Deeltagere bleve henrettede, gav Præstestanden den stærkt compromitterede Dronning en skarp Irettesættelse, hvori den lod hende høre at hun havde tilsidesat sin Pligt imod Gud, Kongen og Sveriges Rige. Kongen selv maatte i en Skrivelse fra Stænderne see udtalt, at han havde brudt sin Ed, saa at Rigsdagen, om den vilde, havde Ret til at erklære det Baand for løst, der knyttede Undersaatterne til ham.“ — Hvad der ikke lykkedes Adolf Frederik og Louise Ulrikke, lykkedes deres Søn, Gustav III., som efter Faderens Død (1771) besteg Thronen. Da alle lemfældigere Forsøg paa at udjævne Partiernes (Hattenes og Huernes) lidenskabelige

Stridigheder sloge feil, modnedes hans Beslutning om at vove en Revolution. Uden at oppebie Sprængtportens og de finske Soldaters Komme, forstod han „ved sin raske begeistrende Optræden at vinde de Tropper for sig, der vare i Stockholm. Borgerne [32] sluttede sig til ham, medens Rigsraadet og sekreta utskottet var raadvildt, saa at Revolutionen neppe var begyndt, førend den var seierrig endt. Efter at al Modstand var forstummet, holdt Kongen en Tordentale til de forsamlede Stænder om de Ulykker, som Frihedstiden havde bragt over Landet. Derpaa lod han en ny Forfatning oplæse, og da han fra Thronen, med Gustav Adolfs Sølvhammer i Haanden, spurgte Stænderne, om de samtykkede deri, lød et tre Gange gjentaget Ja som Svar. Den samme Rigsdag, der for faa Dage siden havde viist det hensynsløseste Overmod, dristede sig nu ikke til den svageste Modstand for at værne om den Folkefrihed, som hvis Bærer og Forsvarer den havde pleiet med Bram at optræde. Udenfor Stockholm sluttede Folket sig med Glæde til den nye Tingenes Orden, saa at Frihedstidens Forfatningsbygning styrtede sammen som et Korthuus, der vælter ved det første Aandepust.“

Fra et folkeligt Synspunkt stiller det constitutionelle Monarchie sig i en heelt anden Belysning. Det Monarchiske er ikke en beklippet Rest af Enevældens Absolutisme, saa lidt som det Constitutionelle er et Produkt af en halvtæmmet Demokratisme; men begge ere Sider og Frembringelser af Folkevilliens eget Væsen. Eenhedsvillien, repræsenteret og levendegjort i Kongens Person, er et ligesaa organisk-nødvendigt Led i en folkelig fri Forfatning som den af Befolkningens Ombud repræsenterede Fleertalsvillie. Grundloven maa desaarsag være affattet saaledes, at Folkevillien under de to Hovedformer kan træde kraftig frem og holde sig i stadig lovbestemt og organisk Vexelvirkning med sig selv. Der er Fare paa Færde, naar den gjentagne, i lovlig, [33] utvetydig Form udtalte Fleertalsvillie krænkes; men der er ogsaa Fare for Folkets Sag, naar den lovlige Form for Eenhedsvilliens Afgjørelser ikke respecteres.

Saa længe et Folk endnu ikke er blevet myndigt, vil det bestandig leve hen i den Indbildning, at Konge, Regjering, Embedsmænd, Intelligens og hvad derunder hører, tilsammen udgjøre en fremmed Magt, der stadig, om ikke altid aabenbart, saa dog hemmeligt, lægger an paa at kue og trykke Folket saa meget som muligt; det vil sige: Folket er i sin Umyndighedstilstand ikke naaet videre end til at fatte og føle sig som Almue. Denne Umyndighed veed Demokraten ypperlig at benytte, naar han træder op som Demagog. Hvad er en Mand af Folket? Det er en Mand af Almuen; Enhver, som enten ved Fødsel eller ved Formue eller ved Intelligens hæver sig lidt over Almuens Trin staaer allerede udenfor Folket og er en mistænkelig Person. Den demagogiske Vei til folkelig Selvstyrelse er tydelig herved betegnet: ved at slaae Formynderen ned

skal den Umyndige styre sig selv.

Jo mere et Folk arbejder sig frem til Myndighed og Mands Modenhed, desto klarere vil det indsee, at den styrende Magt, der nødvendig maa staae over Almuens Trin, ikke falder udenfor, men indenfor dets egen Villies Omraade. Et myndigt Folk vil lige saa lidt oversee Almuens Ret til virksom, lovbestemt Deeltagelse i den hele Samfundsudvikling som det i Et og Alt vil reducere sig selv til Almue og gjøre Statsstyrelsen til en slet og ret Almuesag. Et myndigt Folk vil sørge for, at Regjeringen og dens Embedsmænd [34] ikke handler egenmægtig i en mod Folkevellet stridende, bureaukratisk Aand; det vil sikkre sig, at Staten ikke ansætter eller lønner sine Embedsmænd paa en Maade, som staaer i Misforhold til det Maal af aandelige Kræfter, de anvende i Samfundets Tjeneste; men naar de behørige Sikkerhedsmidler i denne Henseende ere anvendte, da vil Folket ogsaa vide at holde Regjeringsmyndigheden og dens Tjenere i Hævd; thi Statens Embedsmænd ere jo Folkets egne Embedsmænd, Folkevilliens Organer. Et Folk, der veed, hvad det gjør, vil lige saa vist finde det fornærmeligt, ja oprørende, hvis Nogen tilraader det at svække dets egen Villies Organer, som en fornuftig Mand vil finde det oprørende, hvis Nogen er saa taabelig at raade ham til at svække de Muskler og overskjære de Nerver, ved hvilke han dog alene er i Stand til at bevæge sine Lemmer. For et myndigt Folk staaer det klart, at ogsaa den udøvende Magt bør have et frit Omraade, at de Styrendes Autoritet er Folkets egen Autoritet, Lærernes Intelligens dets egen Intelligens o. s. v.

Den constitutionelle Medvirkning mellem Eenhedsvillien og Fleertalsvillien maa i Grundloven være saa tilstrækkelig bestemt, at ethvert Overgreb saavel fra den ene som fra den anden Side kan forfatningsmæssig bekæmpes og tilbagevises. Dette er i kort Begreb Betydningen af *folkelig Selvstyrelse*.

Kongens Villie og Folkets Villie ere ikke to, men een Villie; Folkets Majestæt og Kongens Majestæt ere ikke to, men een Majestæt. I den kongelige Majestæt ærer Folket sin egen Souverainetet; det anskuer i Kongens Person sin egen personlige [35] Eenhed. Kongens Frihed og Folkets Frihed indskrænke ikke hinanden; det er een og samme folkelig constitutionel Frihed. At Kongen staaer over Folket, vil sige, at Loven staaer over Folket. Kongens Villie er Lovens Fuldbgyrdelse: Kongen er den levende Lov; i denne Mening forstaae vi Ordet: „*en fri Konge over et frit Folk*.“

III.

Politiske Erfaringer: Parlamentarisme.

Erfaring, siger man, er en god Læremester, og det er sandt; men Læremesteren er [36] undertiden noget dyr, ifølge det gamle Ord: af Skade bliver man klog, men sjældent rig. Dersom man saa endda altid blev klog, saa fik det at gaae med Skaden; men det er ikke sagt, at man altid bliver klog, man kan desværre ogsaa blive dum af lutter Erfaring.

Det er ikke saa ligefrem en Sag at gjøre Erfaringer, som Mange bilde sig ind, at sige: naar Erfaringerne skulle due noget. For at overvinde Vanskeligheder, maa man kjende dem. Som Indledning til en nærmere Overveielse af de Vanskeligheder, som stille sig i Veien for dem, der lægge Vind paa politiske Erfaringer, kunne vi begynde med nogle Erfaringer, hentede fra andre Kredse.

Naturlæren er en Erfaringslære; her er Kjendsgjerninger nok, og nok at erfare. Men hvad har det ikke kostet, inden Forskningen naaede saa langt frem, at den kunde fastsætte den rette Fremgangsmaade og sikre sig mod falske Slutninger. Det er en gammel Erfaring, at der undertiden kort før Solens Opgang viser sig en klar Stjerne paa [37] den østlige Himmel, d. e. Morgenstjernen, og til andre Tider umiddelbart efter Solens Nedgang ligeledes en klar Stjerne paa den vestlige Himmel, nemlig Aftenstjernen. Den Mening laa da nær, at det maatte være to forskellige Stjerner; men endskjøndt det seer ud som en virkelig Erfaring, er det dog kun en falsk Slutning. Oldtiden blev overrasket, da En af dens Viismænd opdagede, at Morgen- og Aftenstjernen var een og samme Stjerne. Det er en gammel Erfaring, at Stene falde, og at Røg stiger i Veiret. Den græske Philosoph Aristoteles byggede paa slige Erfaringer den Lære, at nogle Legemer af Naturen bevægede sig nedefter, andre opefter, og at der maatte gjøres en væsenlig Adskillelse mellem Legemer med og uden Tyngde. Men Physiken lærer os, at Forestillingen om Legemer uden Tyngde beroer paa en falsk Erfaring. Erfaringer i den sandelige Verden gjøres ikke blot ved at høre, see og føle; det er nødvendigt at kunne tænke, dømme og slutte.

Er det i Naturriget, hvor dog Alt gaaer efter nødvendige Love, vanskeligt at hitte Rede i Erfaringernes Mangfoldighed, hvor vanskeligt maa det da ikke være i Frihedens Verden, i Menneskelivet, hvor et Valg finder Sted, og hvor Villiens Valg ikke altid følger Fornuftens Bud, men hellere lader sig lede af Drifttilskyndelser og uberegnelige Tilbøieligheder. Her kommer det ikke alene an paa, hvad der erfares, men først og

sidst, hvorledes det erfares. Det er en bekjendt Sag, at to Mennesker kunne opleve samme Begivenhed og endda faae det Allerforskjelligste ud deraf. Erfarings slutninger ere ofte i høi Grad overilede og skæve, uagtet Vedkommende, der bilder sig ind at [38] have Kjendsgjæringer for sig, selv anseer dem for ubedragelige. Det er en Erfaring, at Mænd kunne bedrages af Kvinder, og Kvinder af Mænd. Den Mand, som er saa ulykkelig at blive bedragen een Gang, to Gange, ja maaskee tre Gange, faaer, hvis det ret gaaer ham til Hjerte, Erfaringens Attest for, at tre Gange ere alle Gange, og bliver Fruentimmerhader. Kvinder, hvis finere Nerver ikke taale nogen Gjentagelse, kunne have nok i en eneste Erfaring for at blive Mandfolkehadere. Ja, hvis man tør fæste Lid til Digteren — og Digteren maa jo forstaae sig paa Sligt — skal der endog gives kvindelige Individualiteter med en saa fiint mærkende Sands, at de, just fordi det ikke er lykkets dem selv at gjøre Erfaringer, af Erfaring vide, at alle Mandfolk ere Bedragere. Om den erfarne Tante, der havde paataget sig at vaage over „Alhambras Rose“, bemærker Washington Irving: „Den aarvaagne Fredegunde var den forsigtigste gamle Skabning, man kunde tænke sig. Med Hensyn til „det fjendtlige Kjø“, som hun benævnedet det, nærede hun en agtværdig Rædsel og Mistillid, som ved Forlængelsen af hendes ugifte Stand efterhaanden var tiltagen. Selv havde den gode Dame rigtignok aldrig lidt ved Kjønnets Rænker, idet Naturen i hendes Ansigt havde givet hende en Beskyttelse mod alle Efterstræbelser; men Kvindfolk, som have mindst Aarsag til at frygte for deres eget Vedkommende, ere netop mest redebonne til at vaage over deres mere fristende Medskabninger.“

Hvad Børneopdragelse angaaer, bliver man ikke sjældent Vidne til, hvor indbyrdes uenige Erfaringer kunne være. Den ene Part vil have Erfaring for, at Barnet maa under [39] streng Tugt, naar det ikke skal blive uvorent og egensindigt, den anden Part kan af Erfaring bevise, at det kjære Barn kun bliver trodsigt, naar man tager det med det Onde, men altid er artigt, naar man føier sig lidt efter det og tager det med det Gode.

Er Talen om Folkeoplysning og lærd Underviisning, kan det undertiden, især ved livlige Forhandlinger, gjøre En urolig at see, hvorledes Erfaring staaer op mod Erfaring. Vi holde os forvissede om, at Folkets sunde Sands er aaben for Livets høieste Interesser, at det menige Folk har en hurtig, uvilkaarlig sikker Fatteevne, en naturlig skarp Forstand, der kun tager feil, naar den hildes i uklare Stemninger og ledes vild af ubegrundede Forestillinger. Det er, efter vor Synsmaade, en paatrængende Nødvendighed, at Almuen, den menige Befolknings store Masse, paavirkes af Lysets og Sandhedens Ord og faaer Øinene op; det er vort Haab, at Sagen vil gaae, naar der er Lærere nok, som vide Besked og tale reent ud, uden at smigre Mængden og fiske

efter Fleertal. Men kan dette ligefrem bevises af Erfaring? Ikke saa ganske. Der er grundlærde Mænd, som mene at have Erfaring for, at den saakaldte Folkeoplysning skader istedenfor at gjøre Gavn. „De ulærde Overblik ere kun Overhalinger, der mangle Grundighed. Og hvorfor? Fordi de mangle Kritik, Archæologie, Philologie og Grammatik. Løse Antydninger og spredte Lysglimt sætte Sindene i Gjæring og gjøre Menigmand indbildske. Heste, der arbeide strængt, bør ikke fodres med Græs: de maae have Havre. Underviisningens Havrekjerne ligger i Archæologie og Philologie; den „folkevækkende“ Oplysning er en Grønfodring, der blæser op, men ikke giver Kræfter. Kjærnen i Alt, hvad det menige Folk skal lære, er kort og eenfoldig dette: [40] det skal lære at see op til Lærdommen og vise Respekt for de Sagkyndige. Intet er mere fordærveligt end „det levende Ord“, hvormed man rører omkring i Alt. Hvad er dette „levende Ord“? Det er rørig Snak. Men rørig Snak er som rørig Mad; det levende Ord puster op som Kaal og kan saa let give Trommesyge. De oppustede, trommesyge Ordførere ere halvstuderede Røvere, der tale med om Alt, men ikke vide Besked med Noget.“ — See, det var nu lærde Erfaringer, og det er i Sandhed ingen Spøg at give sig i Kast med lærde Erfaringer.

Mod de lærde Erfaringer stille sig de ulærde. Vi agte Lærdom og Videnskab, paa hvilke Omraader Undersøgelserne end bevæge sig, det være nu i det Archæologiske, det Philologiske eller det Geologiske. Men der er folkelig Opvakte, som i den Grad have erfaret, hvor huul, ufrugtbar og tom den lærde Forskning er, at de paa staaende Fod kunne læse den Texten. „Hvad hjælper det“, sige de, „at grave i Jordlag og rode i gamle Dokumenter? Kan man grave Livet op, som man opgraver Lig? Samlinger fra Steenalderen, Broncealderen, Jernalderen o. s. v. kunne jo være underholdende nok for dem, der lade sig begrave i et Musæum, men vi, der aande under Guds frie Himmel og ikke føle Trang til at blive levende begravne, hvad Udbytte have vi deraf for vort nærværende Liv? Skal man af det Liv, Oldfædrene levede i Steenalderen, regne ud, hvorledes vi Nutidsmennesker skulle bære os ad med at leve i Politikalderen, da behøves der mere end een Skjæppe Ærter. Man gnaver i de mange Sprog og de mange Grammatikker: Chinesisk, Persisk, Tamulisk, Malebarisk, Sanskrit, Prakrit, Sprog og Sprog, Grammatik og Grammatik! Hvad hjælper det Alt, naar man dog til [41] Syvende og Sidst ikke kan gjøre levende Brug af sit eget levende Sprog? Det store Oldtidsskramleri er en stor „Kjøkkenmødding“, og det endeløse Sprogforskeri en uhyre Grammatik. Man lægge den archæologiske Mødding paa Grammatikken, om man hellere vil, Grammatikken paa Møddingen; man kalde Physiken til Hjælp og lade en elektrisk Strøm gaae igjennem — fra Grammatikken til Møddingen, fra Møddingen

til Grammatikken — der kommer dog ikke Glimt af Liv, ikke Gnist af Aand: det Døde er dødt og bliver dødt, hvor længe man end forsker og graver“. — Det er ulærde Erfaringer, og ulærde Erfaringer er det ingenlunde let at bekæmpe.

Tage vi det Hellige med og besinde os paa de religiøse Erfaringer, da er Striden endnu mere gennemgaaende. De Mange, der samlede sig om Christus, og vare Øienvidner ved hans Mirakler, gik bort med høist forskellige Erfaringer. Nogle erfarede, at det i Sandhed var Guds Gjerninger; men Andre erfarede, at det var blindt Sværmeri, og det Hele et Oprør mod Gud og Keiseren. Hvor meget erfarede vel Pilatus, da han spurgte: *hvad er Sandhed?* Der fortælles i Apostlernes Gjerninger (Cap. 25), at da Kong Agrippa og Berenice kom til Cæsarea for at hilse paa Festus, var denne i Forlegenhed og vidste ikke, hvad han skulde dømme om Jødernes Anklage mod Paulus. Det Eneste, han havde erfaret, var, at de havde nogle Tvistigheder om deres Gudsdyrkelse og „om en Jesus, som er død, hvilken Paulus sagde at leve.“ Det er et karakteristisk Træk. Den hele Begivenhed med Christi Død og Opstandelse stod for Festus som noget saa [42] Ubetydeligt og Forbigaaende, at det var uværdigt for en Romer at sætte sig nærmere ind i Sagen. Saaledes gik det i mere end to Aarhundreder med de romerske Erfaringer og Christendommen. Christuspartiet blev paa Forhaand betragtet som et vanvittigt Almueparti; om et saadant Almueparti var. det da tilladt at troe det Urimeligste, det Allertaabeligste, der kunde opdigtes: man havde jo Erfaringen for sig.

Vi vende os nu til Emnet om de politiske Erfaringer. Disse Erfaringer ere behæftede med alle de Vanskeligheder, vi i det Foregaaende have mødt. De skulle rette sig efter almeengyldige Love; men Frihedens Love ere saa bevægelige, at Tilbøieligheder og Stemninger friste til overilede Slutninger og kunne give os en aldeles skæv Opfattelse af de virkelige Forhold. Til at gjøre sande Erfaringer kræves et uhildet Sind, der formaaer at frigjøre sig fra alle forudfattede Meninger; men hvor personlige Interesser ere med i Spillet, ville forudfattede Meninger let sætte sig fast som ubedragelige Sandheder, ufravigelige Grundsætninger. For at gjøre sande politiske Erfaringer er det ikke alene nødvendigt, at de Paagjældende i al Almindelighed have Agtelse og Sands for Sandhed og Ret: her fordres endnu noget Mere. Her fordres Selvoervindelse, for at sætte sig i Modstanderens Sted og fra Grunden af forstaae hans Anskuelse. En saadan Selvoervindelse falder ikke i Alles Smag. De Kyndige ere lige saa fristede til at forblive i deres een Gang afsluttede Forestillingskreds, som de Ukyndige i deres. Det falder saa behageligt at leve med lutter Ligestemte og høre Omgivelsens Echo af sine egne Meninger. Deraf kan det forstaaes, at mægtige Partier kunne kæmpe en [43] heel Tidsalder og med stor Skarpsindighed udspeide hinandens Vrangsider uden dog

at bringe det til at gennemskue hinandens Væsen. Vi ville betragte Vanskelighederne først fra oven, dernæst fra neden.

See vi ovenfra nedad, da er det jo en Selvfølge, at en Konge paa sin Throne maa gjøre politiske Erfaringer. Men Erfaringerne blive desværre farvede, naar de sees igjennem farvet Glas. Der er en Atmosphære, som kaldes Hofatmosphære: den har en egen lysbrydende Virkning. Det er bekjendt, at Lyset fra en Stjerne bøies ved at gaae igjennem forskjellige Luftlag, saa at det tager sig ud, som om Stjernen stod noget høiere end den i Virkeligheden staaer. En saadan Tilsyneladelse beroer paa, hvad man i Astronomien kalder Refraction. Jo nærmere Stjernerne ere ved Horizonten, desto mere virker Tilsyneladelsen, saa de synes at staae høiere. Astronomen veed, at han maa beregne Refractionen. For Monarkens Iagttagelse vil det, paa Grund af Hofatmosphærens lysbrydende Evne, kun altfor let tage sig ud, som stode de lavere Samfundsklasser høiere, med andre Ord: som stod det bedre til med Undersaatterne i hans Rige, end det virkelig gjør; det er ham ingenlunde altid bekvemt at beregne Refractionen. Da Katharina II. havde erobret Krim, og 30,000 Tartarer vare blevne nedsablede, vilde Potemkin vise sin keiserlige Elskerinde et storartet Skue af Pragt og Herlighed. Keiserinden gjorde en Reise for at besøge sine nyerobrede Lande. „Potemkin samlede ved Dniper en stor Hær og ved Hjælp af dygtige Decorationsmalere opdigtede han, saa at sige, en blomstrende Tilstand af Landet, som det aldrig havde kjendt. Bredderne vare overstrøede med Landsbyer, men de vare malede paa Lærred: man saa Kirker under Bygning, Skibe og Huse. Med Knutten vare Tartarer langveis fra [44] drevne ned til Flodbredderne, for at disse kunde synes befolkede; det unge Græs blev afgnavet af Kvæg, der var hentet i 400 Versters Omkreds. Der havde neppe været større Udgifter ved at faae noget Nyttigt indrettet. Men Katharine lod sig skuffe for at kunne skuffe Europa med Hensyn til Rigets Kræfter og sin egen Virksomhed.“ — Hvad der blænder en Konges Øine er vel i sjældnere Tilfælde lave Smigrerier; thi i saa Henseende vil Erfaringen nok lære ham at trække fra. Men hvis der er en Kreds af fortrolige Raadgivere, paa hvis Ufeilbarhed han, uden selv at have tilstrækkelig Indsigt i Sagerne Gang, ubetinget vil stole, da kan en saadan blive ham farlig. Naar Himlen er overtrukken med et Slør af lette Skyer, danner der sig jevnligt om Solen Ringe og Bisole; saaledes vil der i Hoffets Dunstkreds ogsaa om den kongelige Sol let danne sig Bisole; en Skriftefader, en Førsteminister eller hvad Oraklet nu hedder, vil sørge for, at Majestæten aldrig seer den nøgne Virkelighed, men Billeder i et Speil, der kaster Glandsen af hans eget Lys tilbage. Selv om Virkeligheden bliver saa nærgaaende, at den ved en Omvæltning river den fyrstelige Person ud af Tryllekredsen og lader ham

gjennemgaae de store Prøvelsers strenge Skole, saa er det dog dermed ikke givet, at han gjør sande Erfaringer. Man tænke, for at minde om Stuarternes Historie, paa Karl II. Hvad havde denne Fyrste ikke oplevet. Hans kongelige Fader maatte lægge sit Hoved paa Skaffottet; selv havde han i flere Aars Landflygtighed maattet gjennemgaae de Ydmygelser, som altid møde den faldne Storhed. Og da han saa omsider — efter [45] Cromwells Død — blev kaldt tilbage og drog ind i sin Hovedstad under Folkets Jubel, hvilke Erfaringer bragte han da med sig op paa Thronen? „At hver Kvindes Ære var tilfals, og hver Mands Troskab at faae for Penge. Forskjellen var kun i Prisen: Nogle solgte sig for billigt Kjøb, Andre lode sig dyrt betale.“ Man læse Macaulays storstilede Fremstilling af Carl II.'s sidste Levedage, og man vil see, hvad det var for Livserfaringer, denne Konge havde høstet. Om Bourbonerne har Napoleon træffende sagt: „de have Intet glemt og de have Intet lært.“ De have altsaa, trods Revolution og Keiserdømme, kun dreiet sig i deres egne Indbildningers Kreds, i gamle vindskæve Erfaringer.

See vi nedenfra opad, mon det da skulde være lettere for Folkene at gjøre sande politiske Erfaringer, end det er for Fyrsterne? Ingenlunde. Dersom Magtstillinger i Samfundet lode sig gruppere som Træer i Skoven, dersom Styrelsens Gang i Op og Ned var anskuelig som Sivets Sveien ved Bredden af en Sø eller som Kornets Bølgen paa Ageren: da skulde den sunde Forstand let bane sig Vei og skjelne mellem Ret og Uret. Men Striden om Magt er en indviklet Strid; ingen Forførelseshistorie er saa vidtløftig som den, der handler om gjensidig politisk Utroskab mellem Folkene og deres Førere.

Som oftest er det vel Føreren, der misbruger Folkets Tillid og svigter den gode Sag, naar uforudseete Vendinger indtræde. Dog gaaer det i Reglen ikke saaledes til, at Vedkommende træder op i det fuldt bevidste Øiemed at ville bedrage, at ville indsmigre sig og vinde Folkegunst blot for selv at komme til Magten. Vi maae til [46] Ære for Menneskeslægten tvertimod antage, at de Fleste blandt dem, der henvende sig til Folket, begynde i ærlig Sympathie med Folket. Men derfor kan det ligefuldt ende med et Bedrag. Den moralske Selvfølelse, som vækkes hos Føreren derved, at Mængden slutter sig til ham, er udsat for store Fristelser. Den Feirede føler sig alt som Magthaver, og denne Følelse er meget kildrende; den driver ham frem: han kan ikke nøies med moralsk Indflydelse, han trænger til Nævekræfter; han maa nødvendig kommandere et Parti og vælge Midlerne, som de falde. Saa tirres han af Modstandere, saa ægges han af Tilbedere, saa bliver han Massehelt, Kommandør af Fleertalsordenen, og Despoten i ham vaagner. Det kan da skee paa den allernaturligste Maade, at den, der begynder med Folkets Sag, kan gaae over til at tjene sin egen Sag og ende med at

forraade Folket.

Men Forholdet kan ogsaa vende sig saaledes, at det er Folket, der forraader Føreren. Der er hos det menige Folk — saa længe det endnu befinder sig paa Umyndighedens Trin — en eiendommelig Vexlen mellem Godtroenhed og Mistro. Af Naturen er et ufordærvet Folk godtroende; det gjælder som Regel. Enhver, der træder op og vil antage sig dets Sag, finder let en Tilslutning. Men jo blindere den Tillid og Begeistring er, hvormed det følger sin Fører, desto brattere er igjen det Omslag, hvorved det opgiver ham, naar dets Mistanke vaagner. Grækenlands og Roms Historie have herpaa talende Exempler. Trang til en Omordning af Jordbesiddelsen og Striden om Agerloven var for Romerne, ved noget over et Aarhundrede før Christi Fødsel, hvad Spørgsmaalene om Pauperisme og Fattigunderstøttelse ere i vore Dage. Brødrene Tiberius og Cajus [47] Gracchus, begavede Mænd af ædel Byrd, med sjældne Dyder og de redeligste Hensigter, opbøde Alt, for at hjælpe det stakkels forarmede Folk paa Fode; men deres Bestræbelser vare frugtesløse, de maatte see sig stemplede som Forbrydere og bøde med Livet. Adelen med Senatet forstod fortræffelig at føre Hoben bag Lyset: den uvidende Almue var dum nok til at lade sig blænde, feig nok til at svigte sine Beskyttere.

En nødvendig Betingelse for, at et Folk kan gjøre Fremskridt i politiske Erfaringer, er blandt Andet dette, at Forhandlingerne om de offentlige Anliggender føres besindig, saa at Grundene for og imod kunne komme til Almeenhedens Kundskab; men det er netop en Betingelse, som vanskelig opfyldes. Naar Partierne komme i Lidenskab, faaer man ikke Tid til at tænke paa Sagen; man tumler med det Personlige: Enhver har travlt med at anfælde, bagvaske og sværte sin Modstander. Læsere, der ere vante til Sværten, kunne gjerne vide af Erfaring, at nærgaaende Beskyldninger just ikke altid skulle tages efter Bogstaven; men de, der speculere i Ophidselser, vide ogsaa af Erfaring, at en dristig Forvrængning sjældent forfeiler sin øieblikkelige Virkning. Det demokratiske Amerika har Greb paa at anvende Methoden. Washington tog det med Ro. Skjøndt han blev voldsomt angreben af det demokratiske Parti, vrededes han dog ikke; han skrev kun til dets Leder, Jefferson: „Jeg vilde aldrig have tænkt mig, jeg vil ikke sige, at det var sandsynligt, men blot, at det var muligt, at, medens jeg brugte mine bedste Kræfter til at skabe en folkelig Politik, som ganske var vor egen, og at sikre Landet mod Krigens Rædsler, alle mine Handlinger da skulde blive fordreiede, fremstillede paa en plump og fornærmelig Maade, i saa overdrevne og usømmelige [48] Udtryk, at de neppe nok kunde anvendes paa en Nero, paa en navnkundig Bandit, men snarere paa en dagligdags Slyngel. Men det er nok, jeg er allerede gaaet for vidt i at udtale mine Følelser.“

Vil Du gjøre *sande Erfaringer, saa behersk dine Lidenskaber og brug din Forstand*. Denne Washingtonske Grundsætning er kun lidet tiltalende for den store Hob, og heri stikker Knuden. Det er ikke Mangel paa Kundskaber, thi derpaa kan der bødes, men det er Mangel paa Selvbeherskelse, der forvirrer Folkets Sands og bereder den folkelige Sag saa mange Hindringer. Der kan naturligviis Intet indvendes imod, at Førerne for et Parti fremstille Sagen fra deres Synspunkt og søge at støtte deres Opfattelse ved saa stærke, indtrængende, overbevisende Grunde som muligt; men at fortie Modpartens Grunde og fremstille hans Udtalelser som simple, uanstændige Jammerligheder, er det ærligt, er det folkeligt? At man vil holde et Speil op for Folkets Øine, er i sin Orden; men det er, som bekjendt, ikke alle Speile, hvis Billeder svare til Gjenstandene. Man har i Haverne de saakaldte Kuglespeile. Om de Spadserende end ere nok saa velskabte, naar de komme nær til et saadant Speil, undergaae de dog en uhyggelig Forandring: store Næser, tykke Maver, smaa bitte Been! de see ud som lutter Nøddeknækkere. Der er andre Speile, der forherlige Skikkelserne og vise dem i overnaturlig Størrelse. Naar nu Partiførerne, de Mænd, som udgive sig for at holde Sandhedsspeilet op for Mængdens Øine, stadigt kombinere de to Slags Speile saaledes, at de selv komme til [49] at vise sig som Helte, medens deres Modstandere staae som Nøddeknækkere, er det saa at veilede Folket til politiske, sande politiske Erfaringer?

Paa Fremskridt i politiske Erfaringer beroer Indflydelsen af den saakaldte Parlamentarisme. Vi sige: Indflydelsen; thi Tilblivelsen falder sammen med Grundlægningsen af en hvilken som helst friere Forfatning. Allerede med Indførelsen af raadgivende Stænder følger en vis Art af Parlamentarisme. Det første for Parlamentarismen Charakteristiske er, at Styrelsens vigtigste Anliggender gjøres til Gjenstand for en Forhandling mellem Regjering og Folkerepræsentation. Folkerepræsentationens Indflydelse kan gjennemgaae forskjellige Grader; men først, naar Forhandlingernes Resultat afgjøres ved Afstemning saaledes, at Fleertallets Afstemning tillige bliver afgjørende for et Ministeriums Bestaaen eller Ikke-Bestaaen, træder Parlamentarismen i fuld Kraft. Det er til Parlamentarismens Gjennemførelse nødvendigt, at Fleertallets ved Afstemningen udtalte Anskuelse faaer en faktisk og juridisk Indflydelse paa Sagernes Gang; men det er ingenlunde nødvendigt, at Fleertallet skal være samlet i eet Kammer; det kan jo ogsaa være fordeelt paa tvende. For at blive ved vor egen Grundlov, da skjønnes det ikke, at den gjør noget Skaar i Parlamentarismen, ved at lade Folkething og Landsting have hver sit Fleertal; thi det tør dog vel forudsættes, at et Ministerium, der faaer begge Things Fleertal imod sig, maa træde af. Noget ganske Andet er det, at der endnu savnes Bestemmelser for, hvad der lovlig skal foretages i Tilfælde af vedvarende

Uenighed mellem det tvedeelte Fleertal. Den ubestemte Forestilling om Muligheden af provisoriske Foranstaltninger, er uhyggelig ikke alene af den Grund, at der i det, [50] som skal vise sig, naar Loven ikke strækker til, altid er noget Bussemandsagtigt; men navnlig af den Grund, at Fleertalsvillien hverken kan komme til sin fulde Ret ei heller blive lovformelig begrændset, naar Grundloven ikke bestemt og tydelig angiver den Vei den har at gaae, for at naae til Maalet. Som Forbillede for en konsekvent gennemført Parlamentarisme pleier man at anprise den engelske Forfatning. Men at det engelske Underhuus lige saa lidt kan antages at være et Mønster for vort Folkething, som Overhuset „kan være et Mønster for vort Landsting, er indlysende for Enhver, der har endog blot et overfladisk Kjendskab til det engelske Parlament.

Parlamentarismen i England har paa eiendommelig Maade udviklet sig af de engelske Forholds særlige Krav med historisk Nødvendighed: den har Aarhundreders politiske Erfaringer til Grundlag. Opdraget til Selvstyrelse, har det engelske Folk lært at holde sig strengt til Lovens Bogstav og agte Kronens Ret. Og dog kan Bølgegangen undertiden blive farlig nok, naar Folkehavet kommer i Røre. Faren er imidlertid forbigaaende. Med Undtagelse af nogle philanthropiske Paroxysmer, er det i Reglen ikke store Ideer, men store Projecter, der beherske Stemningen. Loven har et Bolværk i Kapitalen; thi til at udføre store Projecter udkræves Penge. Det er da ogsaa en Lykke for England, at det i bevægede Tider har en Veileder saa praktisk som *Times*, en Veirhane over Børsen, saa politisk omskuende, at den, uden at skifte Standpunkt, bestandig kan dreie sig efter Vinden.

Paa Fastlandet har Parlamentarismen i de sidste Aar just ikke høstet Laurbær. Det var i 1870 vistnok for en god Deel den gjenopvakte Parlamentarisme, som i Forbindelse [51] med Opinionens moralske Paatrængenhed ved hidsende Midler rev Frankrig ind i Krigen med Tydskland.

En nærmere Betragtning af Parlamentarismens Væsen maa føre til den Erkjendelse, at dens Virksomhed er betinget af to beslægtede, men dog uligeartede Factorers Samvirken; den ene er den moralske, den anden den juridiske. Den moralske Factor ligger i Forhandlingerne; thi hvad skulde Discussionen og Forhandlingerne vel sigte til, dersom Hensigten ikke var at faae de Grunde, der tale for og imod en foreliggende Sag, samvittighedsfuldt og omhyggelig prøvede. Den Anskuelse, der støttes af de mest overbevisende Grunde, maa da siges at have den moralske Overvægt. Den juridiske Factor ligger i Afstemningens Resultat. Naar Afstemning har fundet Sted, maa den Anskuelse gaae igjennem, som har de fleste Stemmer for sig; det er juridisk Ret: her hjælper ingen Ræsonneren. Dersom de to Factorer nu altid samvirkede i fuld

Overensstemmelse, saa vilde en konsekvent gennemført Parlamentarisme unægtelig være en politisk Velsignelse for Land og Folk. Men desværre, Erfaringen lærer, at det Modsatte ofte er Tilfældet. Den moralske Factor er undertiden belemret med umoralske Bestanddele.

Der er jo Partianskuelser, der staae saa fast, at de ikke lade sig rokke ved Modgrunde. Selv om den evige Fornuft vilde nedlade sig til at tage Menneskeskikkelse paa og deeltage i Forhandlingerne, den skulde dog ikke formaae at gjøre Partiet usikkert. Forhandlingerne føres kun for et Skins Skyld, Sagen er allerede afgjort i Forveien: det [52] er saa uparlamentarisk som muligt. Om ogsaa Misbrugen ikke gaaer til en saadan Yderlighed, om der end i Forsamlingen er Sands og Modtagelighed for Grunde, saa er der dog — dersom de sande politiske Erfaringer mangle — hverken i den moralske eller den juridiske Factor Sikkerhed for, at det bliver til mere end Skingrunde. Det er saa fristende for en begavet Parlamentstaler at anvende Midler, som blænde, at glimre ved Vid og Humor, at saare sin Modstander med Satirens Giftbraad og rive Forsamlingen med sig. Om det han forsvarer, er i den bedste Overensstemmelse med hans egen Fortid og vil holde sig i en kommende Tid, bekymrer ham ikke: han trylles af Dagens Hæder. og stoler paa, at Publikum er glemsomt. Ja, Publikum er glemsomt; det har, som Karker siger om Hakon Jarl, „saa mange Ting i Hovedet“. Men et Folk med politiske Erfaringer er ikke glemsomt; det lader sig ikke bedaare af et Øiebliks Fyrværkeri, men husker netop det, hvorpaa det kommer an, husker, hvem det var, der talede, og hvad der blev sagt, og husker det længe.

At stole paa den moralske Factor uden at sikre sig den juridiske (statsretslige) er upraktisk; men at stole paa den juridiske alene og lade haant om den moralske, er i Sandhed ogsaa upraktisk. De, som føre Ordet i en parlamentarisk Forsamling, maae vide, at de ikke blot have Tilhørere, men ogsaa Dommere, alvorlige Dommere, der i Tidens Løb ville kalde dem til Regnskab for hvert utilbørligt Ord, de have talet. Først naar det kommer saa vidt, at en Parlamentstaler, der har vundet en øieblikkelig Seier, om hvilken han veed, at den, var den end nok saa glimrende, hviler paa hule Grunde, [53] maa sige til sig selv, hvad en græsk Fyrste sagde til sine Lykønskende: „vinde vi een saadan Seier til, saa er det ude med os“, først da er Parlamentarismen gennemført. Men da vil det ogsaa vise sig, at den beroer paa mere end en juridisk Afstemningsmekanik, at dens Grundlag er en suurt erhvervet Skat af sande politiske Erfaringer.

IV.

Fri Forfatning og Frihed.

Det er nu 28 Aar, altsaa henved en Menneskealder siden, da begyndte der en ny Tid [54] for Folkene i Europa. Det var i 48, at Livsaanderne rørte sig: Morgenens lyste, Dagen brød frem, og Frihedens Sol gik op over jublende Millioner. Fra Paris, fra Wien, fra Berlin, fra Kjøbenhavn, overalt lød det samme Budskab. Hvor de gamle Baand ikke, som hos os, kunde løses med Lempe, der maatte de give sig for Magt, der maatte de briste. Hvad der længe havde gjæret i Mulighed, i skuffede Forventningers, i dunkle, uopfyldte Ønskers Skjød, kom med eet Slag til Virkelighed; og Virkeligheden var overraskende. Man vidste paa det ene Sted Intet om, hvad der foregik paa det andet, og dog skete Alt som efter hemmelig Aftale. Morgenens kom, og see! den nye Friheds Bygning stod for Alles Blik fuldfærdig som Aladdins Slot, et Værk af Lampens Aander, tryllet frem i en eneste Nat.

Men de frie Forfatningers Trylleslotte have desværre ikke kunnet tilfredsstille Alle i Længden, navnlig ikke dem, som uden at bekymre sig om Stilen i det Hele, kun [55] tænke paa at bringe deres private Huusholdningssager i Orden. Der er ved de nye Samfundsbygninger Adskilligt, som ikke er behageligt. De ere prægtige nok at see til, men der er megen falsk Forgyltning; de ere luftige nok, men der er saa megen Trækvind; de ere rummelige, ja altfor rummelige. Der er en Støi og Uro, en Tummel og Færdsel, en Skubben, Trykken og Løben op ad Trapperne og ned ad Trapperne, ikke alene ad Hovedtrapperne, men ad Bagtrapperne, ja, hvad der især maa genere dem, der holde af Fred i deres eget Kjøkken, endogsaa ad Kjøkkentrapperne. Grunden er ikke fast, Pillerne ikke stærke. Gulvet gynger; Loftet slaaer Revner; man befinder sig som i et bestandigt Jordskjælv. Hvert Øjeblik er der Noget der dumper; man gaaer i en dødelig Angst for at faae en Bjælke, en Rigsdagsmand eller en Minister i Hovedet. Man trøster sig med, at Bygningen er saa ny, at det holder nok; en tarvelig Trøst! Man har jo Exempler paa, at nye Bygninger falde, endog før de ere blevne beboede.

Nei, da var der anderledes Orden i Statsbygningen under de gamle enevældige Konger. Hver Stand stod i sin Højde; man vidste at gjøre Forskjel mellem Herskabet i Beletagen og Tjenerskabet i Messaninen. Nu løber det Nederste sammen med det Øverste: Fruen paa første Sal og Fruen i Kjælderen, Født og Ufødt, Hat og Kaskjet, Uniform og Kofte er Hips som Haps. Og saa spotter man over Rangforordningen og gjør Væsen af Grundloven. Hvor bagvendt! Rangforordningen er den egenlige

Grundlov, den eneste Lov, der kan adskille Klasserne og holde Orden i Samfundet: [56] naar Rangforordningen afskaffes, maa Staten gaae til Grunde. Det er vigtigt for et civiliseret Samfund, at det kjender sine store Mænd; men hvor er det muligt at kjende dem, naar der ingen Rangforordning er? Naar man i ældre Dage mødte en Mand med et hvidt Baand og en Stjerne, betoges man af uvilkaarlig Ærefrygt, man følte, at det var en stor Mand, en af Staten fortjent Mand; hvori hans Fortjeneste bestod, behøvede man ikke at vide, man havde jo Rangforordningen. Selv et lille Kors var en Naadegave, altsaa noget andet end en slet og ret Naturgave. Distinctioner ere lige saa uundværlige for Meningen i Selskabet, som Komma, Semicolon, Punktum og Udraabstegn ere nødvendige for Meningen i en Bog. Men de liberale Forfatninger oversee Distinctionen. Nuomstunder gaae fortjente Mænd omkring og see ud som andre Mænd; det giver Anledning til Confusioner. Vil man kjende den fortjente Mand, skal man selv have den Uleilighed at undersøge, hvori hans Fortjeneste bestaaer, og saa kan Efterforskningens Udbytte endda være tyndt nok. Paa mundtlige Overleveringer tør man ikke stole: man maa gaae til skrevne Kilder, det vil sige til Bladene; men Bladene? Det ene Blad foreviser ham med en Straalekrands om Panden, det andet med store Blækklatter i Ansigtet. Hvad skal man tænke, hvad skal man troe? Maatte man ikke ønske, at Folkerørets politiske Eventyr vilde ende med Knald som et Eventyr, at Skæbnen eller Tilfældet eller Himlen eller Lampen vilde sende os en statsklog Nureddin, der kunde flytte Aladdinsslottet, dette Frihedens Luftkastel med dets forlorne Prindsesse, over til Afrika.

[57] Slige Yttringer af uvilkaarlig Misstemning vilde ganske vist have Noget for sig, dersom det Synspunkt, hvorfra de udgaae, ikke var aldeles forfeilet. Men Sagen er, at de frie Forfatninger, hvorpaa Nutiden arbejder, ikke ere Frembringelser af Mængdens Vilkaarlighed, men et Værk af historisk Nødvendighed. De store Udviklingstrin i Menneskehedens Historie kunne sammenlignes med Klasserne i en stor Skole. Naar Eleverne have siddet en vis Tid i en af de lavere Klasser, maae de enten flyttes op i en høiere eller gaae ud af Skolen. De Nationer, som efterat have gennemgaaet den europæiske Civilisations Mellemstadier i det 17de og 18de Aarhundrede, endnu ikke ere modne til at tage fat paa Frihedens Gjerning, maae finde sig i at gaae ud af Historien. Der staaer over Scenen i vort kongelige Theater en Indskrift: *Ei blot til Lyst*; denne Indskrift bør staae med store gyldne Bogstaver over vor ny Samfundsbygning.

Et Skuespilhuus, dets Stil og Udseende være for Øvrigt nok saa fortræffeligt, er ikke opført for dets egen Skyld, men for Skuespillets Skyld. Var der ingen Skuespildigtere og ingen Skuespillere, saa vilde den prægtige Bygning staae som et tomt

Monument, et Minde om Savn og aandelig Afmagt. Dette gjælder i endnu høiere Forstand om den paa Frihed anlagte Forfatning. Er der ingen Frihedsideer og ingen Mænd, som forstaae at bringe dem frem, saa staaer Bygningen der som et Gudehuus uden Guder og seer haanlig ned paa en vanartet Slægt, hvis aandelige Marv er fortæret. Den frie Forfatning er til for Frihedens Skyld; den er et Frihedens Grundlag med ydre Betingelser, men ikke Friheden selv. En fri Forfatning behøver ikke altid at kjøbes [58] dyrt, den kan jo faaes som en Foræring: vi takke Kong Frederik VII for hans Gave. Men Friheden selv kan ikke faaes i Foræring; den maa kjøbes til den dyre Priis, den maa erhverves i Kamp, om end i fredelig, ublodig Kamp.

At Frihed maa erhverves, ligger i Sagens Natur; thi hvad er Frihed? Frihedens Første er Selvbestemmelse, og Selvbestemmelse er Virksomhed, i inderste og dybeste Forstand Selvvirksomhed. Det Menneske, der ikke føler Evne og Kraft til Selvbestemmelse, er ufrit, hvor lykkelige dets ydre Vilkaar end ere, og det Samme gjælder om et heelt Folk. Et Folk kan have en fri Forfatning og endda befinde sig i en Tilstand af Ufrihed, enten fordi det endnu ikke har lært at bruge Friheden eller, hvad der omtrent kommer ud paa det Samme, fordi det misbruger den. Til at gjøre fornuftig Brug af Frihedens, særlig af Folkefrihedens ydre Betingelser, udkræves der to Ting: Kræfter og Indsigt. Kræfter uden Indsigt give kun Røre, og det blinde, tankeløse Røre gjør Folket fortumlet. Indsigt uden Kræfter give kun Doctriner. og tomme Doctriner ere afmægtige overfor Virkeligheden.

Naar Frihedskriserne begynde, vaagner Folke-Aanden og spørger om Kræfter. Der er dem, der præke og sige, at „en Folkets Aand“ ikke behøver at lede om Kræfter, eftersom den selv har Kræfterne i sig, og kan, om vi end ere nok saa afkræftede, komme og give os alle de Kræfter, vi behøve, hvad Dag den vil; det er en Brouten med Aand og Ord, som vildleder istedenfor at vejlede. Skulde Aanden bringe Kræfterne med sig fra Himlen, saa maatte det jo være overnaturlige Kræfter, og Folkelivets Opsving beroe paa et Mirakel. Det er Overtro. I en Handelskrise siger Kjøbmanden: jeg maa [59] have Penge, hvor jeg saa skal faae dem fra, ellers gaaer jeg fallit. I en Frihedskrise siger Aanden: jeg maa have Kræfter, hvor jeg saa skal faae dem fra, ellers er det Hele forgjæves. Det gaaer i denne Henseende lige saa naturlig til i en Frihedskrise som i en Pengekrise. Dog er her unegtelig ogsaa en Forskjel. Kapitalerne kunne skjule sig saa snildt, at Kjøbmanden ikke er i Stand til at lede dem op; men Kræfterne kunne ikke saaledes skjule sig for Aanden; den skal nok vide at finde dem, hvor de end ere. Det er ikke altid sagt, at de findes i Samfundets øverste Lag; der er en Civilisation, som tærer paa Kræfterne, der er en Kulturens Solbrand, som udtørrer Sindet, saa at

Livsspirerne visne. Finder Aanden de øvre Lag forbrændte, arbeider den sig dybere ned og finder Kræfterne i de lavere. Folke-Aanden gjør ingen Mirakler, den skaber ikke af Intet; men den bruger det Givne: dens Kraft bestaaer i at vække de slumrende Kræfter og forhøie dem ved Beaandelsens Tilvæxt.

Her er et Synspunkt, hvorfra Ordførerne for den formelle Intelligens mene at kunne slaae et Slag til Ære for hvad de forstaae ved Oplysning og Dannelse. Skal Aanden, sige de, søge sine Kræfter i de nederste Samfundslag, da maa den tage til Takke med raae Kræfter; hvorledes forholder det sig nu med Kræfterne og Raaheden? Antager man, at kun de raae Kræfter ere usvækkede, saa maa man for Alting søge at bevare Raaheden for at bevare Kræfterne. Er Folkefriheden betinget af Kræfter, og Kræfterne betingede af Raaheden, da maa Frihedstiden nødvendigviis blive en [60] Raahedens Tid. Antager man, at Kraften kan skilles fra Raaheden, saa at Kræfterne kunne bevares, efter at Raaheden er forsvundet, hvorledes vil man da kunne lade haant om Civilisationens høieste Frembringelser, Kunst, Poesi og Videnskab? Skal Folkefrihedens Tid være en Oplysningens og Dannelsens Tid, da er Halvoplysningens mythologiske Skumring ikke tilstrækkelig til at fortrænge den raa Luft: Intelligensens Sol maa staae lysende paa den klare Himmel. Men hvis man indrømmer, at Kræfterne ikke svækkes, men forædles ved Oplysning, saa maae de ædleste Kræfter jo søges i Samfundets øverste, solbeskinnede Lag, og ingenlunde nederst i Raahedens Mørke.

Det er den bekjendte Strid om Kulturintelligens og Folkeoplysning, vi her berøre. At Kunst, Poesi og Videnskab mægtig bidrage til at vække og klare Aandslivet, og at Frihedskræfterne for saa vidt snarere maae søges i de øvre Lag end i de nedre, er en Kjendsgjerning, som Ingen, der kjender lidt til Historien, vil kunne negte. Men at Kulturen ved Siden heraf udklækker en Sværm af Intelligensinfusorier, der ræsonnere paa Overfladen og tære paa Kræfterne, vil heller Ingen kunne negte. Overfladisk Ræsonneren gaaer fra Tvivl til Tvivl, og den endeløse Tvivl svækker Handlekraften. Hvad gavner det en civiliseret Nutid at kjende alle Fortidens Dyder og Lyder, dersom den ikke kjender og forstaaer sig selv; og hvad hjælper det, om den ogsaa betragter sig selv i Intelligensens Speil, naar det bliver ved den golde Betragtning. Lys uden Kræfter er et dødt Skin; men hvor Kræfterne ere, kan Aanden finde dem og tænde [61] Lys, endog i det dybe Mørke. Sandhedens Ord siger ikke, at Lyset er Menneskets Liv, men det siger, at Livet er Menneskets Lys.

Hvor stærke Kræfter afføde klare Tanker, fremkommer der en Dannelse, hvorved det Fællesmenneskelige og det for hvert dygtigt Menneske Eiendommelige udvikles. I det folkelige Samfund vil Frihedsudviklingen da udvise en Mangfoldighed af

Dannelsestrin og Dannelseskredse, og Dannelsen i enhver Kreds vil nøiagtig svare til de Arbeider, der ere de særlige Klasser anviste. Det er ganske sandt, at de haardføre Mænd, der færdes paa Land og Hav, anderledes forstaae at haandtere Virkeligheden end de, der sidde i et Studerekammer og sysle med Tankerne; men derfor bør det dog ikke glemmes, at der ogsaa er et Tankernes Arbeide, at mangt et Lys, som har straalet over Samfundet og sat en Verden af nye Kræfter i Røre, er blevet tændt i det stille Kammer. Hovedsagen er, at de forskjellige Arter af Dannelse indgaae i den rette Vexelvirkning, idet de alle, hver med sit Maal af Kræfter og Lys, træde i Livsudviklingens og Frihedens Tjeneste. Kjernen i al Dannelse er Selvdannelse, Sindsdannelse, den Dannelse, som lærer den Enkelte, at han i Sandhed kun virker for sig selv ved at virke for det Hele. Paa disse Betingelser kan Folke-Aanden røre sig, og Frihedens Værk fremmes.

Kræfterne kunne virke uden Aand; men Aanden kan ikke virke uden Kræfter. Hvor Kræfterne virke uden Aand, vil Samfundet befinde sig snart i døsigt Orden, snart i uhyggelig Gjæring. Enten vil Virksomheden være fordeelt saaledes, at hver Stand passer Sit, Regjeringen Sit og Folket Sit; her mangler Vexelvirkning. Eller de modsatte Bestræbelser ville geraade i Strid med hverandre, det ene Parti vil bekæmpe det andet [62] og tabe det fælles Maal af Syne: her mangler harmonisk Samvirken. Kjendemærket paa, at det er Folke-Aanden, der sætter Kræfterne i Røre, er dette dobbelte: at alle Bestræbelser virke sammen til eet Maal, og at Alle, Høie og Lave, ere sig bevidste, at de maae deltage i Virksomheden. Det sidste Punkt bliver især af Vigtighed, naar den frie Forfatning har afløst Enevælden.

I en Samfundstilstand, hvor Aanden endnu er halvt slumrende, falder det naturligt, at kun nogle Individer af enkelte Klasser give sig af med offentlige Anliggender, medens den store Mængde holder sig til det Private og lader Regjeringen sørge for Staten. Det er en Synsmaade, som behager Regjeringen; den holder ikke af de urolige Hoveder. Øvrigheden søger som Folkets Formynder at slaae den Grundsætning fast, at Undersaatterne have at underkaste sig deres Foranstaltninger og for Øvrigt holde sig rolige.

Det ligger i Statens Natur at holde sig som et Bestaaende; de Styrende holde desaarsag skarpt Øie med de Urolige, men see naadigt og mildt til de Stille i Landet. Statsmændene i Oldtiden vare i denne Henseende allerede opmærksomme paa Forskjellen mellem Arbeiderne i Stæderne og Landbefolkningen. „Arbeideren“, siger Aristoteles, „er en Mand af ringe Dyd; og kun i ufuldkomne Stater kan det tilstedes Arbeiderne at deeltage i Lovgivning og Styrelse. En Befolkning, der fornemmelig

sysselsætter sig med Agerdyrkning og Kvægavl, er i Reglen tilfreds, naar den blot kan faae Ro til at blive ved sit Arbeide, og lader sig gjerne nøie med en begrændset Andeel [63] i Statsstyrelsen. Langt uroligere er Massen af Haandværkere, Handlende og Saadanne, der leve af Fortjenesten: deres Næringsvei virker skadeligere paa Charakteren, og i Staden, hvor de findes sammenhobede, ere de tilbøielige til at støie i Forsamlingerne.“

Naar det skal blive til Alvor med Brugen af den frie Forfatning, altsaa med Friheden, kunne vi — med al Agtelse for Ro og Orden — ikke ubetinget lovprise de Stille i Landet. Hvad er det for Folk? Skikkelige Folk; i private, personlige Forhold hæderlige, agtværdige, nyttige Medlemmer af Samfundet. Men deres Hang til Fred og Iver for at passe deres Eget er saa overveiende, at virksom Deeltagelse i det offentlige Liv er dem næsten modbydelig. Det er forgjæves at minde dem om Indskriften: Ei blot til Lyst, thi de have ikke engang Lyst. Heller ikke nytter det stort at foreholde dem den fælles Pligt, som Forfatningen paalægger os i Frihedens Navn, thi hvad Friheden angaaer, have de deres egen Forklaring: „I en fri Forfatning maa Enhver, som ikke vil med i den offentlige Tummel, jo have Frihed til at holde sig tilbage. Der er, sige de, Folk nok, som have Lyst til at agere paa den politiske Skueplads. Men der er ingen rigtig Fornøielse ved at være Skuespiller, naar der ingen Tilskuere er. Vi, der ikke kunne agere, tjene det Offentlige ved at være Tilskuere“. De Stille i Landet ere Tilskuere. Hvilken Glæde have disse Tilskuere nu af de folkepolitiske Optrin? Glæden er ikke stor. De, der sidde i første Parket og tydelig kunne see Alt gjennem Kritikens Kikkert, gjøre ikke Andet end ærgre sig. Gaaer Stykket flot, saa ærgre de sig, thi Friheden [64] bliver kaad og kaster dem Sand i Øinene. Gaaer Stykket trevent, saa ærgre de sig ogsaa: der burde jo pibes; men tys! — for Rolighedens Skyld tør man neppe engang nyse, endnu mindre pibe. De, der staae saa langt tilbage, at de knap kunne skimte, hvad der foregaaer paa Scenen, ansee det Hele for Noget, som i Grunden ikke kommer dem ved; det Eneste, der leilighedsviis kan give deres Rolighed et Stød, er Rygter om nogle forskrækkelige Ting, som skulle foregaae bag Coulisserne.

Da de Stille i Landet ikke udtale sig offentlig, kunne vi naturligviis ikke have nogen tilforladelig Kundskab om deres Meninger i det Enkelte; men det kan ogsaa være det Samme. Hvad det her kommer an paa, er alene den Kjendsgjerning, at de ikke ansee en virksom Deeltagelse i de store Samfundsanliggender for en almindelig Borgerpligt. Kunde vi ligefrem henvende Spørgsmaal til dem, vilde de uden Tvivl svare: „Der kommer ikke Noget ud af al denne politiske Rumsteren. Det kan ikke være hver Mands Pligt at forstaae sig paa Regjeringssager. Vi forstaae os ikke paa Regjeringssager og holde os for gode til at gjøre Sjouearbejde hos dem, som for

at kunne bruge os, maae begynde med at bilde os ind, at vi ere store Politikere. En fornuftig Mand befatter sig aldrig med det, han ikke forstaaer.“ — Et saadant Svar vilde være fyldestgjørende under Enevælden, men under en fri Forfatning er det ingenlunde fyldestgjørende. Dersom et Menneske uden videre kunde slippe for at befatte sig med det, han ikke forstaaer, saa vilde det jo være snildt at lægge Vind paa at forstaae saa Lidt, som muligt. Der kan være Meget, vi ikke forstaae, og som vi dog maae lære at forstaae, naar det vedkommer os og vor Gjerning. Vistnok kan hvert andet Menneske i en Befolkning ikke offre Tid og Flid paa at kjende Regjeringssagerne i det Enkelte; [65] men rette vi det Spørgsmaal til de Tilbageholdne, om de da ville opgive deres Valgret? faae vi uden Tvivl det Svar: „paa ingen Maade! hvorfor skulde vi ikke have samme Ret som alle de Andre.“ — Men hvorledes kunne I sætte Priis paa en Rettighed, som I dog, efter egen Tilstaaelse, ikke forstaae at bruge? — „Vi forstaae det ligesaa godt som alle de Andre.“ — Saa siger os da, hvorledes I bære Eder ad paa en Valgdag? — „Undertiden møde vi, undertiden møde vi ikke. Men hver Gang vi møde, komme vi strax ind i Sagen. Vi høre Candidaternes belærende Udtalelser og mærke os de oplysende Svar, naar de blive interPELLerede. Vel kunne vi ikke altid saa lige hitte Rede i det Enkelte, men Aanden er jo ogsaa det Vigtigste.“ — Hvordan bære I Eder ad med at opfatte Aanden? — „Det er den letteste Sag af Verden. Man behøver for den Sags Skyld ikke engang at forstaae, hvad det er, der siges, men blot at lægge Mærke til, hvorledes det Sagte virker paa Forsamlingen. Virker det Hør, Hør! og Ja, Ja! saa er Aanden der; virker det Hys, Hys! Nei, Nei! saa er Aanden der ikke. Finde vi nu efter omhyggelig Overveielse, at Aanden er for en Høiremand, saa vælge vi naturligviis en Høiremand; men vil Aanden absolut have en Venstremand, nu vel! saa kunne vi jo ogsaa vælge en Venstremand.“

— Altsaa: paa denne Maade tjene I Friheden ved samvittighedsfuldt! — at bruge Eders Valgret.

Valgretten er et farligt Vaaben; at betroe et farligt Vaaben til Folk, som ikke engang gide erkyndige sig om dets rette Brug, er ubetænksomt. Der klages over, at vi have for mange Examenere; man kunde dog fristes til at foreslaae een Examen endnu, [66] nemlig en almindelig Vælgerexamen. Hvor mange Commissioner der i den Anledning vilde blive at nedsætte, hvorledes de skulde sammensættes, af hvilke og hvor mange Medlemmer en saadan Examenscommission helst burde bestaae, hvor store Diæter der i Forhold til Kornpriserne eller Tobaksskatten eller den stigende Udførsel af Æg kunde tilkomme ethvert Medlem i Commissionen, det er praktiske Hensyn, vi ikke her kunne indlade os paa; det er os nok at pege paa Tidens Trang, dens dybtfølte

Trang til en Vælgerexamen. Ved en saadan Examen burde det da ikke nærmest komme an paa Candidatens udvortes Stilling, om han er menig eller fornem, fattig eller rig — Persons Anseelse gjælder ikke ved en offentlig Examen. — Udfaldet beroer paa Candidatens Svar, og at der holdes Orden med Charaktererne. Kan en Candidat gjøre tilstrækkelig Rede for sin Synsmaade og de Grunde, der lede ham, naar han vælger, da bør det ikke komme ham til Skade, at han for Resten er en uformuende Mand; selv en lille Mellemregning med Fattigvæsenet skal ikke forhindre ham i at faae Meget godt med Kryds. Melder sig derimod en Candidat uden ordentlig Forberedelse, væver han ud og ind om Conservative og Liberale, om Stilstandsparti og Fremskridtsparti saa længe, indtil han bogstavelig ikke kan skille Høire fra Venstre: da bør Commissionen ikke lade sig blænde af hans ydre fordeelagtige Stilling; selv om han eiede ti Fabriker og tolv Herregaarde, han burde dog have en maadelig Charakter: jeg for min Deel vilde stemme for Nul.

Men — indvender man maaskee — et saadant Forslag gaaer aldrig igjennem; det [67] støder paa praktiske Vanskeligheder. Kan nok være. Men derfor ville vi dog ikke tabe Modet. Vi have i Virkeligheden, naar vi see nærmere til, en Vælgerexamen. Tilværelsen selv med sine Erfaringer er den store Examinator. Friheden har sit Tugtens Riis i den strænge Nødvendighed; den tugter os ved Følgerne af vore Handlinger. En fri Mand, forstaaer sig, har Lov til at sove. Men i den travle Tid, naar Sæden skal i Jorden eller naar Høsten staaer paa, veed den frie Mand meget vel, hvilke Følger det kan have at sove over sig. Hvad Agerdyrkning og Industrie angaaer, har en fri Mand ganske vist Lov til at staae stille og sige: jeg følger ikke med Tiden; hos mig skal Alting blive ved det Gamle. Jeg handler som min Bedstefader handlede, da der endnu hverken var Dampskibe eller Jernveie. Jeg holder min Gaard i samme Drift som mine Forfædre; de nymodens Opfindelser komme ikke mig ved; jeg vil ikke ud af mine gamle Vaner. See, det kan en fri Mand jo ganske vist gjøre; thi for Afløsning af dovne Vaner vil den frie Forfatning neppe udstede nogen Tvangslov; men Følgerne udeblive ikke: Friheden vil tugte den frie Mand med Nødvendighedens Riis. Saaledes, og ikke anderledes, vil det i Tidens Løb gaae med Brugen af Valgretten; man kan misbruge den og man kan forsømme at bruge den, men Følgerne ville ikke udeblive.

De, der klage over, at det gaaer skævt med Friheden, og ved deres Klager antyde, at de bedre vide, hvorledes det burde gaae, tør ikke sidde hen som Tilskuere. De maae frem paa Scenen, at Offentligheden kan see det Skjoldmærke, de føre. Frihed er Virksomhed, Selvvirksomhed, og Selvvirksomhed er nøie beslægtet med Driftighed. [68] Det driftige Parti i et Land vil altid være et Hestehoved forud for det blot ræsonnerende.

Et Modparties Overgreb lade sig ikke afvise ved blot at udpege dets Skygger og Skævheder, men ved at organisere sig, slutte sig sammen og handle. Ganske vist kan Friheden ogsaa fordre af sine Besluttede, at de for en Tid staae stille, see Tingene an og lade de iltre Modstandere løbe Linen ud. Men en saadan Stillestaaen er da selv en Handling, og en saadan Handling vidt forskjellig fra det at være enten muggen Kritiker eller tankeløs Tilskuer.

At paakalde Folke-Aanden, medens man dog gjør Alt for at kvæle den, er ganske vist en Modsigelse; det er et sørgeligt Syn, naar et driftigt Fremskridtsparti i forblindet Trods griber fejl af Midlerne. Saalænge der imidlertid er Tro paa Aand og Mod til at kæmpe for Frihedens Sag, er der dog Haab; Feilgrebene kunne jo rettes, og Udviklingen igjen komme ind i det oprindelige Spor. Men de, der ere i Færd med at opgive Aanden, de betænksomme Ordensmennesker, der kun ere rolige, fordi de ere matte, og matte, ja dødtrætte, fordi deres Livskapital er brugt op, fordi de ikke have en eneste levedygtig og frugtbar Tanke tilbage, hvad Haab er der for dem? Deres Løsen er: at holde *det gaaende*. Forstaaer sig, at holde det gaaende kan ogsaa være Opgave for dem, der ere i fuld Virksomhed med det Fremtidige. Men naar det, at holde det gaaende, er Mathedens, Udlevethedens og dog Seiglivethedens sidste Tilflugt, saa falder der et Alderdomsskjær derover, som er uhyggeligt. Der fortælles hos Snorre Sturlesøn om en Kong An eller Øn, hvorledes han søgte at holde det gaaende. Det hedder i Grundtvigs Oversættelse: „Efter Jørrun blev hans Søn, An eller Øn, Konge i Sverrig; det var en [69] snild Mand og en stor Afgudsdyrker, men Krigen lod han andre om, og havde Hjemmet kærester. Til al Uheld for ham var det anderledes fat med den danske Kong Halvdan... Han gik til Sverrig med en Krigshær, og sloges seierrig med Kong Øn, saa længe, til han maatte tage Flugten ind i Vester-Gylland, og lade Halvdan herske til sin Dødsdag i Upsal. Dengang havde Øn alt regjeret i tyve Aar, og Halvdan regjerede i andre tyve, men da han var lagt i Høien, kom Øn tilbage til Upsal i sit tredsindstyvende Aar, og gjorde strax et blodigt Offer, for at leve længe endnu. Det var hans egen Søn, han offrede til Odin, og fik derfor det Løfte, at han skulde blive ligesaa gammel til, som han var, men Riget beholdt han heller ikke dette Sæt længere end tyve Aar, thi saa kom Kong Fridlevs Søn i Danmark, Ole Bravkarl, med sin Krigshær, slog Øn baade sønder og sammen og nødte ham til atter at tye til Vester-Gylland. Nu gik der igjen tyve Aar, men saa myrdede Stærk-Odder hiin Gamle Ole Bravkarl, og strax kom Øn tilbage til Upsal, og herskede sine tyve Aar paa tredie Omgang. Han vilde dog leve længer endda, og offrede Odin sin anden Søn, hvorfor han fik Løfte paa at leve i ti Aar, og saa fremdeles ti for hver Søn han gav Odin, dog paa det Vilkaar, at han hvergang

skulde give et Herred samme Nummer som den Søn, han offrede. Nu blev han ved, og da han offrede den syvende Søn, kunde han ikke længer styde paa Benene, saa han maatte bæres i en Stoel, men ikke desmindre offrede han den ottende med og kunde [70] i de følgende ti Aar ikke komme op af sin Seng. Endda offrede han sin niende Søn, og maatte, for at holde Livet, som et Pattebarn die af et Horn. En eneste Søn havde han endnu, og ham vilde han ogsaa have offret til Odin, med samt Upsal og Herredet deromkring, som skulde hedt Tiende-Land, men det formeente Svenskerne ham, saa der blev Intet af, og An maatte finde sig i at døe, og blive høilagt ved Upsal“.

Som der kan være en forunderlig Seiglivethed hos gamle udlevede Folk, saaledes kan der ogsaa være en næsten utrolig Seiglivethed i gamle, udlevede Tilstandsformer.

Men ikke blot Slapheden, Villieløsheden og Alderdomssvækkelsen er en Tyngsel paa Friheden; ogsaa den uvorne Driftighed, den selviske Paatrængenhed, kan sætte den i Fare. — En fremmed Magthaver skal en Gang have sagt: hver Gang Danmark er ved at gaae under, har Vorherre altid et lille Mirakel i Baghaanden. Vi have ingen Ret til i dette Punkt at stole paa Mirakler, men vi ere forpligtede til at stole paa Aandens Bistand, agte paa Tidens Tegn og vedkjende os Frihedens Fordring. Friske Kræfter, frugtbar Oplysning, høisindet Mod og folkelig Dannelselse ere ideale Magter, med hvilke vi først og sidst maae søge Alliance. Det er Allierede, som ei ville svigte i Farens Stund, naar vi blot ikke svigte os selv. Men vi svigte os selv, naar vi smaaligt kjævles om Magten; vi opgive os selv, naar vi i lidenskabelig Forblindelse forvandle vor Forfatningsbygning til et Spillehuus, hvor Partiaanden siger va banque og sætter Friheden paa Spil.

Endnu staaer Danmarks gamle Huus, trods Rov og Plyndring, paa sin egen Grund. [71] Af Frihedstømmer skal den lille Rest, der er tilbage, bygges op paa Ny. Det bliver vel ikke et Aladdins Slot, men ere Arbejderne rede, og Bygmesterne enige om Stiil og Plan, kan Huset reise sig med Ærens Krands, et Enighedsminde, et Aandens Værk, en Folkeborg mod Tidens Storme.

V.

Aristokratisme og Demokratisme.

Den travle Nutid tør aldrig glemme, hvormeget den skylder sin Forberedelsestid, sin hæderlig begravne Fortid. Skulde den glemme det andetsteds; i denne By vil den ikke glemme det: Fortidens Haand er her udrakt og griber i det Nærværende. Ungdomsfrisk med Fremtidshaab og Fremtidsblik kan Livet røre sig overalt, i Borgernes Huse, i Arbeidernes Værksteder, paa Torve og Gader, men over det rørige Nutidsliv breder sig stille et Oldtidsskjær, et forklarende Skin fra det Svundne: Viborg staaer paa historisk Grund med gamle Tanker og med gamle Minder. Domkirken hist med de runde Buer og de høie Taarne gemmer paa Minderne; Skolen overfor i dens Paasyn samler paa Tankerne, og begge, Kirke og Skole, ere enige om at Enhver, der tilgavns vil forstaae den forviklede Nutid, ikke bør forsømme at leve sig ind i den store erfaringsrige Fortid. [72]

Fortid og Nutid, det Gamle og det Nye befinde sig i uophørlig Brydning; en ustandselig Higen efter Forandring er idelig ifærd med at omdanne det Bestaaende. Det Gamle, hedder det, skal falde og det Nye reise sig paa dets Ruiner, kun Fremskridt er Liv, Stilstand er Død. I slige politiske Slagord er der noget Sandt, men ogsaa noget Usandt, Skævt og Vildledende. Spørgsmaalet er, hvorledes det i Samfundet egentlig forholder sig med Overgangen fra det Gamle til det Nye. [73]

Naar et Huus bliver gammelt og forfalder, reparerer man det. Man kan da bygge Adskilligt op, tage Noget bort og øge Noget til; men, naar dette skeer gjentagne Gange, kan ogsaa Bygningen efterhaanden blive saa forandret, at den oprindelige Stiil ikke længere er til at kjende: den deelvisse Omdannelse ender med en barok Sammenstykning. Den engelske Statsbygning med de Reformer, den i Tidernes Løb er undergaaet, har Adskilligt, som minder herom. En engelsk Parlamentstaler yttrede engang ved Anledningen af den Mængde Ændringer, der blev foretaget med en Reformbill: denne Bill minder mig om Bomuldsstrømpen, der blev stoppet saalænge med Silke, indtil den blev en Silkestrømpe.

Den modsatte Fremgangsmaade kommer til Anvendelse for Exempel i Frankrig, hvor man rask væk river det Gamle ned for at faae Plads til det Nye. Naar det Bestaaende ikke længere tilfredsstiller, gjør man Revolution. I Løbet af et Par Dage kan man, naar man ret kommer i Øvelse, rive en heel Statsbygning omkuld og indføre en splinterny Forfatning.

I første Tilfælde — efter engelsk Mønster — er det det Gamle, der deelviis forvansker det Nye; i sidste Tilfælde — efter fransk Mønster — er det det Nye, der ødelægger det Gamle. Men just derved at det Gamle ødelægges, undergraves Grundvolden for det Nye. Det Sidste er værre end det Første.

Forholdet mellem det Gamle og det Nye stiller sig heelt forskjelligt, eftersom det er en blot mekanisk eller en organisk, en livløs eller en levende Bygning, man har med at gjøre.

Den menneskelige Samfundsbygning er ikke en død mekanisk Sammensætning, men en levende besjælet Organisme.

I de levende Organismer, Planter og Dyr, foregaaer der en uafbrudt Omdannelse af alle, selv de mindste Dele. Der arbeides i Celler og Væv og utallige Værksteder paa Omdannelsen, saaledes at Forandringen bliver gennemgaaende. Grundformen, hvad vi kunde kalde Stilen, vedligeholdes. Periodeviis kan vel ogsaa Grundformen ændres, — der er, som bekjendt, Planter og Dyr, der i forskjellige Livsperioder have et aldeles forskjelligt Udseende — men selv hvor Forandringen synes at skee pludseligt, er den dog længe, alsidig og paa indvortes Maade forberedt, saa at der i alle Led og Dele viser sig den inderligste Sammenhæng mellem det Gamle og det Nye.

Hvad Naturen har foretegnet os i Exempler af de levende Organismer, skulde nu i høiere Maal og paa høiere Maade gjentage sig i det menneskelige Samfund. Men netop fordi Udviklingens Betingelser ere af høiere Art, gennemgaaer Udviklingen selv forskjellige Svingninger.

Samfundslivet med dets mange Indretninger skyder ikke frem som Skud af et spirende Frø, voxer ikke en stille Væxt efter nødvendige uforanderlige Love; thi Udviklingen har et dobbelt Grundlag, et naturligt og et aandeligt. Samfundslovene, hvor naturnødvendige de end kunne være, ere Frihedslove, med Præg af Vilkaarlighed; Udviklingen er en Kamp mellem mange Interesser. Bliver Kampen saa heftig at Samfundslagene vælter sig over hverandre, at Klasse staaer op imod Klasse, Parti mod Parti, da er den jevne Udvikling afbrudt, og Spørgsmaalet bliver, hvorledes det Nye vil stille sig til det Gamle. Ustraffet gjør intet Folk et Spring i sin historiske Udvikling. Overleveringer, Vaner, alle Eftervirkninger fra Fortiden fortsætte sig med en Slutningshastighed, der er bestemmende ikke blot for Bevægelsens Fart, men, hvorhen det Nye end forresten stræber, ogsaa for dens Retning. Overgangen fra en Forfatning til en anden er altid mislig, og det i samme Grad, som de tilsvarende Betingelser ere uligeartede. Et Folk, der i Aarhundreder har levet under en monarkisk Regjering, er ilde tjent med at blive kastet hovedkulds ind i en demokratisk Republik. Efter de Erfa-

ringer, Folk og Statsmænd maae have gjort i sidste Halvdeel af forrige og Begyndelsen af dette Aarhundrede, skulde man antage, at den Tid dog nu maatte være forbi, da man bildte sig ind at fuldfærdige Statstheorier kunde erholdes i en politisk Boutik, ligesom færdigsyede Klæder i et Skræddermagazin. Ikke desto mindre vil Parti-Aanden, naar den finder sin Regning derved, uden Hensyn til det paagjældende Folks organiske Livsbetingelser, naturligviis ikke undlade at røre Trommen til indtrængende Anbefaling af Demokratiet. Demokratiet er et Slagord, der altid passer i Mængdens Kram og hvorfor skulle Demagogerne saa ikke føre det i Munden? Naar det hedder om en Mand, at han er Aristokrat, saa veed Hoben strax, at det er en ufolkelig Mand, en [76] Mand, der overseer og ringeagter Folket. Idet det Aristokratiske paa denne Maade bliver eenstydigt med det Ufolkelige, bliver det Demokratiske naturligviis eenstydigt med det Folkelige. Demokraten af det rene Vand, den ægte Demokrat er Folkets Ven; det troer Mængden og tager de ved denne Anledning brugelige Slagord for gode Vare. Naturligt nok, naar den ikke kjender den Blanding af Sandt og Falsk, der ligger i saadanne Slagord, naar den med andre Ord ikke er istand til at raadføre sig med Historien og føle dens store Lærdom. Det er unegtelig sandt, at der gives en Form af Aristokrati — være sig Fødselsaristokrati eller Embedsaristokrati — som er uforenelig med Folkelivets Fordringer. Men det Samme, det Selvsamme gjælder om Demokratiet. Ogsaa i Demokratiet, navnlig det radikale Demokrati, er der noget Ufolkeligt, noget Udbrugt og Forslidt, der maa omdannes. Vi kunne bedst overbevise os herom ved at see paa Grundsætningerne.

Hvad er det vel for en Grundsætning, hvorpaa Aristokratiet staaer fast, naar vi see bort fra de historiske Misbrug? det er bogstavelig og efter Ordlyden den, at de *Bedste skulle regjere*. Dersom det Demokratiske nu var, hvad det udgiver sig for, det Aristokratiske stik modsat, saa maatte Demokratiets Grundsætning jo aabenbart være den, at *de Sletteste skulle regjere*. Men en saadan Grundsætning vil dog vel Ingen vedkjende sig. Vil Demokraten erklære, at det hverken er de Bedste ei heller de Sletteste, der skulle regjere, men Mængden, og at i Mængden Alle ere lige gode: saa maae vi spørge ham, hvad det da er Mængden seer paa, naar den vælger sig en Fører. [77] Dersom det virkelig er sandt, at Alle ere lige gode, saa er det jo ikke nødvendigt at gjøre særegne Ophævelser med Valget, man kan vælge iblinde eller ved Lodtrækning eller hvordan man vil. Men endskjøndt Mængden veed eller dog bilder sig ind at vide, hvad der bør gjøres, saa er det dog, naar det kommer til Stykket, ikke Enhver i Mængden, der veed, hvorledes det bør gjøres, ja, seer man nærmere til, er det kun saare Faa, der have nogenlunde klar Forestilling om, hvad det egentlig er, der bør

gjøres. Mængden har af Instinkt en Fornemmelse af, at endskjøndt Alle saadan i Almindelighed ere lige gode, saa ere dog Alle, naar det virkelig gjælder om at udføre Noget, ikke lige gode. Det er Mængden af Vigtighed at faae dygtige Førere, thi uden Førere kan den Intet udrette. Naar den har fundet en Fører, som ret er efter dens Sind, hvad gjør den saa? saa følger den ham blindthen; den lyder ham ubetinget, troer paa ham — at sige saa længe det varer — og hvorfor? naturligviis fordi den anseer ham for den Dueligste, den Bedste. Den Bedste skal altsaa føre an, den Bedste skal have Magten, den Bedste skal regjere. Men at den Bedste skal regjere er jo en aristokratisk Grundsætning. Mængden er altsaa uden at vide deraf aristokratisk stemt.

Det er uberegneligt, hvad Folkelivet vilde vinde, dersom denne simple, for Alle indlysende Grundsætning, at de Bedste skulle regjere, fik Lov til at trænge igjennem.

Lad os betragte Modsætningen fra en anden Side og see ikke blot paa Personerne, [78] men paa Sagen, ikke alene paa de Bedste, men paa det Bedste, det Sande, det Gode, det Rette, kort: det som er hele Samfundet tjenligt. Hvorledes stiller Forholdet sig nu mellem det Aristokratiske og det Demokratiske? Aristokraten forudsætter, at det statsborgerlige Samfund, hvorledes Forfatningen end er, underligger bestemte Udviklingslove, at der er noget i og for sig Skadeligt og noget i og for sig Gavnligt, og at Forskjellen mellem Skadeligt og Gavnligt ikke kan afgjøres ved løst Skjøn eller øieblikkelig Fleertalsstemning, men kun ved Sagundersøgelse og Indsigt. Hans Valgsprog er, at det Sandeste altid er det Bedste. Dersom han bildte sig ind, at man blot behøver at være født med en Herregaard eller et Fideicommis for at have Privilegium paa at vide, hvad der for Samfundet er det Bedste, saa var hans Aristokratisme ganske vist en Indbildning; men den sande Aristokrat har en Agtelse for Sandhed og Ret, han ikke kan opgive, uden at opgive sig selv. — — Lad os saa see, hvorledes Demokraten bærer sig ad. For at udfinde hvad der er til Samfundets Bedste, behøver han ikke at plage sig med møisommelig Granskning; han har blot at agte paa de Flestes Mening; „Alles Mening“, og at vende sig til Mængden. Mængden er hans Orakel, Mængden alene veed hvad der er det Bedste. Ingen Støver har finere Næse til at opspore Vildtet end Demokraten til at opspore Mængdens Mening. Den Skarpsindighed, han herved lægger for Dagen, har billigt Krav paa vor Beundring. For det Første har han selv en Mening; men at vedkjende sig den og træde offentlig frem med en stakkels individuel og privat Mening, hvad kunde det føre til? Den vilde jo blive underkastet en skarp [79] Kritik; thi med en individuel Mening gjør man ingen Complimenter; ja Almeenheten var vel endog istand til at fordre af ham det Uoverkommelige, at han for Alvor skulde indlade sig paa at begrunde sin Mening. Nei Tak! saa dum er han ikke. Han vælger en

mere praktisk Fremgangsmaade. Idet han træder frem for Mængden, forstaaer han at tale saaledes, at det ved et akustisk Bedrag, — thi Demokraten er en øvet Bugtaler — kommer til at lyde, som om det var Mængdens egen Mening, han udtalte. Mængden, der nu først rigtig faaer at vide, at den har en Mening, lyser øieblikkelig Meningen i Kuld og Kjøen, og, ligesaa glad overrasket ved at høre sin egen Mening, som Konen i „Gjenboerne“ ved at see sine egne „Vindever“, jubler i Sky af Henrykkelse. Nu staaer kun tilbage, hvad der er den letteste Sag af Verden, at slaae Mængden og Folket i Hartkorn, og hvilken Forvandling! Demokratens Mening er bleven til Mængdens Mening, Mængdens Mening til Folkets Mening, og Folkets Mening behøver ingen Begrundelse.

Under disse Forudsætninger kan Demokraten forsvare sig for hvilken Domstol, det skal være. Det er forgjæves, at de Sagkyndige fremkomme med Indsigelser; han svarer blot: Saadan vil Folket have det og man maa bøie sig for Folkets Villie. Det er forgjæves at bedre Underrettede foreslaae Noget, som i sig selv er langt fornuftigere; kan Demokraten ikke værge sig mod de slaaende Fornuftgrunde, der tale for Modpartens Forslag, saa siger han: Som Doctrin kan Sagen jo nok tage sig ud, især naar den sees igjennem lærde Briller; men Folket, der helst seer Tingen med sine egne naturlige Øine, har nu engang faaet Mistillid til denne Sag, og at byde Folket Noget, [80] hvortil det har Mistillid, er upraktisk. Man seer her det Fine i Fremgangsmaaden: først vækker han det lidet sagkyndige Folks Mistillid til den Sag, han ikke vil have frem, og saa anvender han den vakte Mistillid til at faae Sagen afviist, før Folket endnu er kommet til at indsee sin Vildfarelse. Saaledes maa den ægte Demokrat bære sig ad, naar han ret skal handle i Overeensstemmelse med den demokratiske Grundsætning.

Men, spørger man, ere alle Demokrater da virkelig saadanne Bedragere? Vi svare nei, langt fra, de Fleste iblandt dem ere uden Tvivl ærlige velmenende Personer, der staae paa Frihedens Grund og virkelig bilde sig ind at tjene den folkelige Sag. Hemmeligheden er, at de lægge noget Andet og Mere ind i Grundsætningen, end den egentlig indeholder. Grundsætningen er, at Mængden veed hvad der er det Bedste, og at Fleertalsvillien desaa bør være den eneste raadende. Det heri skjulte Bedrag kommer først for Dagen, naar man alvorlig gjør sig rede for *Sandhed* og Fleertal.

At komme til Sandhedserkjendelse — dette gjælder ogsaa om den politiske Sandhed — er og har fra Arilds Tid været en saare vanskelig Sag. Ikke Mængden, men kun ganske Faa blev det givet at see saa klare Glimt af Sandhedens Lys, at de fandt en Vei igjennem Vildfarelsens Udørken; endnu Færre blev det givet at trænge igjennem og skaffe Sandheden Indgang. I Oldtiden blev Sandheden anseet for en Hemmelighed,

der kun turde betroes til Indviede; at meddele den store Hob Sandheden var at kaste
 [81] Perler for Sviin, et livsfarligt Foretagende, en Krænkelse af det Hellige. Det var en falsk Aristokratisme. Vel er Sandhedens Opdagelse særlig forbeholdt de Begavede, men den opdagede Sandhed vil derfor ikke indespærres inden ægyptiske Tempelmure: Sandheden er Lys og vil lyse for Alle. Det gaaer med Livssandheden som med Skjønheden; der gives en naturlig Sands for det Skjønne, der gives ogsaa en naturlig og oprindelig Sands for det Sande. Det menneskelige Øie maa efterhaanden vænne sig til Lysskjæret. En pludselig Overgang fra Nattens Mulm til Middagssolens stærke Lys er smertelig, Straalerne blænde og det skjærer i Øinene; men lidt efter lidt kan Overgangen skee, og da er Lyset velgjørende. Menneskene have af Naturen Blik for Sandhed ligesom de have Blik for Lyset, Trang til Sandhed ligesom de have Trang til Lyset, dog med den Forskjel, som altid finder Sted mellem det blot Naturlige og det Aandelige. Det aandelige Blik og den aandelige Trang maa vækkes, renses og skjærpes, det vil sige, der maa Opdragelse til, for at Mennesket virkelig kan blive Menneske.

Fra dette Synspunkt er Modsætningen mellem det Aristokratiske og det Demokratiske iøinefaldende. Begge, Aristokraten saavel som Demokraten, paavirke Mængden, men i forskjellig Aand.

Demokraten gaaer ud fra den Forudsætning, at Sandheden er noget Medfødt. Ligesom ethvert levende Menneske veed, hvad Livet er, og hvad det er at leve, saaledes veed ogsaa Enhver i Samfundet, hvad der er Samfundet gavnligt og skadeligt. Sandheden bestaaer i at skjelne imellem det Gavnligt og det Skadeligt. Men hvad er
 [82] saa det Gavnligt? Det er jo ligefrem. Gavnligt er det, som forhøier vort Velvære, som skaffer os de største Friheder og de fleste Behageligheder. Til at forstaae det, behøves der ingen besværlig Underviisning. Det Gavnligt er det, vi Alle attraae; at Attraen er tilstede, sees deraf, at Driften, Tilbøieligheden, ja Lidenskabene er tilstede. I Drift, Tilbøielighed og Lidenskab sidder Mængdens Villie. Mængden veed nok hvad den vil, naar den faaer det at vide. Under denne Forudsætning veed Demokraten da ogsaa hvad han vil: han vil naturligviis lade Mængden vide, hvad det egentlig er den selv vil, det Sande, det Tjenlige, det Gavnligt, det Bedste. Hans Tale gaaer ikke ud paa at overbevise, men paa at overtale. At overbevise er besværligt og, naar der tales til Mængden, yderst kjedsommeligt. Men at overtale er baade lokkende og oplivende. Til at overbevise behøves der Grunde; men Grunde have ofte, ligesom Lægens Piller, en bitter Smag, og saa ligge de tungt i Bevidstheden og ere vanskelige at fordøie. Til at overtale behøves der ikke egentlige Grunde, men Slagord; Slagord virke i Forsamlingen

som Pauker i et Orchester, oplivende paa Sindet, musikalsk paa Trommehinden.

Ogsaa Aristokraten maa henvende sig til Mængden, thi i Mængden er Folket udvortes til. Hvis han i Taushed holder sig tilbage og bilder sig ind, at Folket ikke er andet end Mængde, at man kan ringeagte Folket, fordi man i en vis Forstand kan oversee Mængden, da er han kun en forloren Aristokrat, et Gjenfærd fra Fortiden, med hvem vi intet have at gjøre. Altsaa — for Folkets Skyld — maa ogsaa Aristokraten tale til Mængden. Men hans Tale er en anden end Demokratens. Aristokraten vil meer [83] end overtale, han vil overbevise. Han agter ikke paa hvad der behager eller mishager Mængden, men alene paa det, som efter hans velbegrundede Antagelse er det Sande, det Tjenlige og Bedste. Han ønsker naturligviis, at Mange, om muligt Alle, ville slutte sig sammen om det, han anseer for det Bedste, men det falder ham aldrig ind at ansee Noget for det Bedste, fordi det har vundet Bifald hos Mange. Han er ikke saa indbildsk at ansee sin egen Synsmaade for ufeilbar, han er tværtimod villig til at give efter for Modgrunde; men det nytter ikke at møde ham med den Indvending, at Fleertallet er af en anden Mening end han, thi han spørger ikke om Tal, men om Grunde. Det Aristokratiske er at kunne staae midt i Mængden alene med den erkjendte Sandhed, kun bøiene sig for Grunde, men ikke for et Tal med mange Nuller.

Hvad Fleertallet antager, er sandt og gyldigt; det er en demokratisk Grundsætning. Hvad der er sandt og gyldigt bør Fleertallet antage, det er en aristokratisk Grundsætning. Demokraten sætter Fleertallet over Sandheden; Aristokraten sætter Sandheden over Fleertallet. Gjælder det nu, at en Person staaer desto lavere, jo lavere han selv sætter Sandhed og Ret, og desto høiere, jo høiere han sætter Sandhed og Ret: saa følger jo heraf, at Demokraten maa staae lavere i Forhold til som han er sin Grundsætning tro, og Aristokraten desto høiere, jo troligere han gennemfører sin Grundsætning. Men heraf forstaaes da ogsaa, hvad der ellers kunde synes besynderligt, at Demokraten i Reglen er bedre end hans Grundsætning, medens Aristokraten sjelden eller aldrig ganske formaaer at gjøre sin Grundsætning Fyldest.

Folkelivets Fremgang vil altsaa beroe paa, at Aristokratismen stadig voxer, og at [84] Demokratismen stadig aftager. Forvirringerne i det statsborgerlige Samfund have, naar vi see nærmere til, altid deres Udspring fra oven; fra Forvanskning og Misbrug af Aristokratismen, og hvad mere er, fra Mangel paa Evne og Villie til at faae de indsnegne Misbrug afskaffede, før det er for sildigt, stammer Fordærvelsen. Den franske Revolution afgiver lærerige Exempler.

Det var ikke for Folkets, men for Statens Skyld, at Enevælden blev hævet til sit Høieste. Skjøndt det menige Folk led usigelig derunder, saa fandt det sig dog deri, saa

længe Statens Magt og Storhed gav dets Selvfølelse Næring. Men da hele Statsmagten var gaaet op i Kongemagten, og den enevældige Kongemagt havde gjort Sit til at ødelægge Staten, fulgte det jo af sig selv, at Kongemagtens Grundvold maatte blive undergravet, og Kongen personlig komme til at bære Skylden for de offentlige Ulykker. Til Kongevælden støttede sig Adelsvælden med dens Forrettigheder, dens æreløse Hovmod og bestandig stigende Anmasselser; disse bleve desto utaaleligere, jo dybere Staten sank. Kongen var Aristokraternes Aristokrat, saa at man ikke kan finde det forunderligt, at den offentlige Mening ansaae „Konge og arvelig Adel for en af Guds værste Svøber.“ Under det absolute Kongedømme blev Kirken og dens Hierarchie i Grunden forvandlet til en Statsinstitution, thi Kongen var i Virkeligheden den øverste Hierarch: den kongelige Samvittighed var Undersaatternes Normalsamvittighed. Var nu Staten „uden agtede Love, dens Vaaben uden Glands, Hoffet uden Værdighed og [85] Sæderne uden Ærbarhed“, var desuden den høiere Geistligheds Umoralitet — man tænke paa en Cardinal Dubois, en Cardinal Rohan og Flere — i Gjennemsnit lige saa ryggesløs som Adelens, dens Vantro lige saa fremtrædende som Materialisternes og dens officielle Troesbekjendelse en Maske, hvorunder den kun holdt fast paa de store kirkelige Indkomster: hvad Under, om den sunde Forstand ansaae Religionen for en mørk Overtro og dens Præster for Bedragere, der burde hænges. Saaledes var Fordærvelsen udgaaet fra oven.

Faren nærmede sig, og Forblindelsen voxte med Faren. Allerede Madame Pompadour, Ludvig XV. alt formaaende Herskerinde, skal have sagt: *efter os kommer Syndfloden*; og Syndfloden kom, og Vandene steg over de høie Bjerge. Der var Mangel paa Villie, fordi der var Mangel paa Forstaaelse, en forvirret Brydning mellem Gammelt og Nyt gjorde det Onde værre. „Til at tage Stødet af for alt dette havde Frankrig kun Ludvig XVI. en rigtig brav, men lidet duelig Mand, som, af Mistillid til sig selv, sædvanligviis søgte Hjælp hos endnu mindre dygtige Personer, der navnlig vare endnu mindre redelige. Han var nødt til at skifte Ministre og med dem System, og naar de slette skadede ham, saa gavnede de gode ham ikke. Det kortsynede Hof, der var fulgt efter den grændseløse Fordærvelse hos Ludvig XV. Hofmænd, forstod ikke at stille Kongen i Spidsen for Røret og forlangte derfor, at han skulde standse det, men uden at kunne indgyde ham den nødvendige Kraft. Derfor viste Regjeringen den Blanding af Vilkaarligked og Svaghed, som ophidser uden at kue Lysten til Modstand, men [86] tværtimod gjør denne populær og giver den Udsigt til at lykkes. Omtumlet mellem Ministre, Hofmænd, Kvinder, historiske Overleveringer og Philosophie, lod Ludvig XVI. Statens Skib løbe for en halv Vind, og han fængsler først Interessen, naar han

hører op med at handle og begynder at lide“ (Cantù).

Hvad Adel og Geistlighed angaaer var Stemningen deelt mellem haardnakket Fastholden ved det Gamle og letfærdig Leflen med det Nye. Det er saa fristende at lade sig henrive af nye Ideer, saa længe de ikke gribe forstyrrende ind i Ens egne medfødte Rettigheder og indgroede Vaner. Man morede sig med Voltaire, lod sig begeistre af Rousseau, loe ad „Figaros Giftermaal“ og studerede Encyclopædisterne uden at betænke, hvor farligt det er at lege med Ild og Lys ved et aabent Krudttaarn. „Lafayette prædikede Korstog til Amerika i Frihedens Navn og drog selv did for at udgyde sit adelige Brod for Friheden. Unge Mennesker, det franske Aristokraties Fremtidsstøtter, ilede for at kæmpe for Kuldkastelsen af de Særrettigheder, som bestode uforandrede i deres Fædreland, og for at lære Grundsætninger om Lighed, om Had til al Kongevælde, Ministervælde og Præstevælde.“

Parlamentet stred med Hoffet, og Autoriteterne forraadte hverandre gjensidigt. Borgerstanden var for en Deel kommet med; men Ingen, med Undtagelse af nogle Philantroper, bekymrede sig om Menigmand. Frihedens litterære Forkæmpere tænkte lidet eller intet paa Folkets moralske Gjenfødelse; deres Lærdomme vare beregnede paa den dannede Klasse og angik ikke, hvad man dengang kaldte Bærmen (*la canaille*).

Ikke desto mindre var det netop den lavere Befolkning, den af Frihedsmændene foragtede Pøbel, som ved de nye Lærdomme skulde komme til Magten. De nye Lærdomme havde fornemmelig deres Styrke i det blot Nedrivende; Kritiken, Tvivlen, Fornegtelsen vare de virksomste Vaaben; det Positive og Nye indskrænkede sig væsenlig til bittre Theorier. Forvovne Paradoxer, dristig udslyngede Slagord, Tankelyn, der i et Øieblik opklarede Mørket, fore hen over Masserne og satte den store Hob i lidenskabeligt Røre. Under disse Forudsætninger maatte Bevægelsen nødvendigviis blive demokratisk.

Den radicale Demokratisme er kjendelig paa den elementære Naturkraft, hvormed den angriber og nedriver bestaaende Skranker, og paa den totale Mangel paa Evne til at organisere noget Nyt ved at udvikle de Spirer, der indeholdes i det Gamle. Den formaaer ikke at skille Kjernen fra Skallen. Hvad der er behæftet med Misbrug, var det end i sig selv det ædleste og bedste, skal afskaffes. Kongemagten var misbrugt, og saa afskaffede man Kongemagten; Adelsmagten var misbrugt, og saa afskaffede man Adelen; Kirkemagten var misbrugt, og saa afskaffede man Religionen; Intelligensen var misbrugt, og saa bagvaskede man Videnskaben og henrettede en Lavoisier. — Terrorismen er den radicale Demokratisme; Robespierre er den radicaleste og konsekventeste af alle Demokrater, hans Dyd guillotinerer alle Misbrug.

Fødselsaristokratiet har i sin Tid misbrugt sin Stilling, Embedsaristokratiet har [88] misbrugt sin Stilling og Underviisningsaristokratiet forsømt at gjøre sin Pligt. Ved at oprulle Aristokratismens gamle Synderegister giver Historien os en tilstrækkelig Belæring om Demokratismens Opkomst. Det er ikke politiske Slagord, men en besindig Opfattelse af Samfundets historiske Udvikling, der kan lære os, hvorledes det Gamle forholder sig til det Nye, hvad der under Omdannelsen maa være det Bestaaende, hvad der maa gjenfødes og hvad der maa bortdøe og forsvinde.

VI.

Politik og Samvittighed: Macchiavellisme.

Politik og Samvittighed! Det er to store Magter i vor Tilværelse. Kunde disse to Magter [89] enes om at indgaae „en hellig Alliance“ og holde den ubrødelig, hvad vilde derved ikke være vundet for Menneskelighedens gode Sag? Og hvad vilde der ikke være sparet? Midler og Kapitaler, smertelige Offre, dyre Kræfter og Blod og Taarer! Men desværre, de to Magter staae endnu saa vidt adskilte, at det næsten seer ud, som hørte de til to hinanden uvedkommende Riger. Politiken tør ikke spørge Samvittigheden tilraads, og Samvittigheden kan sjelden eller aldrig godkjende Politikens Planer. Dette maa dog ikke forstaaes, som om de kloge Mænd, der sidde i Fyrsternes Raad, de Travle og Snilde, der arbeide i Kabinetterne, vare samvittighedsløse Mennesker fremfor os andre Dødelige. Langtfra! Det Samvittighedsløse hidrører ikke umiddelbart fra Enkeltes onde Sindelag. Det stammer oprindeligt fra en Forvanksning af Politikens Væsen. Den samvittighedsløse Politik er et satanisk Væv, hvori Menneskeheden — ganske vist ved Tusindernes Brøde — i Tidernes Løb meer og meer har hildet sig selv.

Det nytter kun lidt at moralisere for Statsmændene om at afvæbne, at være aaben [90] og ærlig, altid at ville det Rette o. s. v. De smile og trække paa Skuldrene og deres talende Taushed er let at tyde. „Afvæbne, naar Naboer og Modstandere ruste sig til det Yderste?“ „Være aaben og ærlig, naar Venner og Fjender anvende alle Snildhedens og Snedighedens Omsvøb?“ „Ville det Rette, det i og for sig Sande og Gode, naar alle Magter, venskabelige og uvenskabelige, kun forstaae ved det Rette, hvad Egennyttens tilsiger dem om deres egen Interesse og Ære?“ Politikeren veed, at „Verden ikke styres med Fadervor“. Den Bitterhed, hvormed han afviser Moralisten, er blandet med Veemod. Naturligviis ville Alle hellere end gjerne ud af de piinlige Forviklinger; men der er Masker i Skjebnens Net, som ikke lade sig sønderrive; og Nettet omspænder Alle, selv de Mægtigste sprælle i Garnet.

Er der da ingen Udvei? Jo ganske vist. Men til at finde den og vælge den og følge den udkræves der en Selvbesindelse, som kun kan opnaaes igjennem smertelige Erfaringer.

Det første Spørgsmaal, der foreligger til Besvarelse, er dette: hvorledes er det egentlig gaaet til, at Politik og Samvittighed have fjernet sig saa vidt fra hinanden? Det er et bekjendt Ord, at den, der vil Øiemedet, ogsaa maa ville Midlerne. Heraf har man udledet, at Øiemedet helliger Midlerne, og heraf igjen udledet, at slette Midler

kunne anvendes til Opnaaelse af et godt Øiemed. Dette Sidste er aabenbart jesuitisk. Dog maa det bemærkes, at Jesuiterne ikke ere første Opfindere; Misforholdet er fra ældre Dato og af dybere Udspring.

[91] Misforholdet mellem Midler og Øiemed kan først erkjendes i sin Dybde, naar Øiemedet er evigt og Midlerne timelige, Øiemedet helligt, men Midlerne verdslige. Den gamle Verdens, navnlig Romernes, Politik var i mange Henseender umoralsk, vilkaarlig, oprørende og grusom; og dog er det Samvittighedsløse i al denne Raahed og selviske Ubændighed kun Børneværk i Sammenligning med den kirkelige Politik i Middelalderen. Før Samvittigheden ret kan krænkes, maa den være vaagnet, dens ideale Fordring anerkjendt, og en almeengjældende Maalestok ved Bedømmelsen af de virkelige Handlinger fastsat. Men den gamle Verdens Samvittighed var indhyllet i naturlig Selviskhed og rørte sig kun i mythiske Drømme. Det er ikke blot en Nero, der er samvittighedsløs; men selv om Ethiken vender sig til en Cato den Ældre, sprætter ham op og seer ham indvendig efter i Sømmene, vil den neppe finde Spor af det vi maae kalde Samvittighed. Det eneste Oldtidsfolk, som i strengere Forstand kunde siges at have Samvittighed, var Jøderne; og dog er Jødefolket bekjendt for at have anvendt en god Deel af sin naturlige Forstand paa at omgaae Loven og snyde Jehova. Først med Kristendommen vaagner Samvittigheden i Historien.

Det Karakteristiske ved den katholske Kirkepolitik er nu let at belyse. Kirken maatte naturligviis indskærpe Samvittighedens Fordringer; det Formaål, den satte sig, var oververdsligt, dens Øiemed helligt. Ikke desto mindre skulde dette hellige Øiemed dog, ifølge den katholske Synsmaade, fremmes og naaes ved verdslige Midler.

[92] Midler og Øiemed ere da saa ueensartede, som det vel er muligt. Jo mere Kirken blev indviklet i verdslige Handeler, desto mere udviklede sig dens Politik. Christus var ingen Politiker; de eneste Verdensmidler han anvendte, vare Lidelse og Selvpoffrelse; og Midlerne svarede til Øiemedet, thi hans Rige var ikke af denne Verden. Men da Kirken havde sat sig det høie Maal at verdsliggjøre det Oververdslige, kunde den ikke lade sig nøie med saa ringe Midler. Til Verdsliggjørelse af det Oververdslige maatte den i Alvor være betænkt paa at bruge verdslige Midler, den maatte drive Politik. Naar nu Samvittigheden krympede sig ved Midlerne, men dog bifaldt Øiemedet, „det hellige Øiemed“, da laa det nær at tiltale den praktisk og foreholde den, at Enhver, som vil Øiemedet, nødvendigt maa ville Midlerne. Fandt Samvittigheden sig oprørt ved de Midler, som anvendtes, hvor trøsterigt dulmende var da ikke Forvisningen om, at Kirken havde Soningsmidler, at Øiemedet helliger Midlerne, at man med god Samvittighed kan anvende slette Midler i gode Øiemed. Den pavelige Politik skulde, efter sit

Ideal, være en Samvittighedspolitik, dens driftigste Midler Samvittighedsmidler; men i Virkeligheden var den saa egennyttig, saa vilkaarlig og rænkefuld, at den ordinære Fyrstepolitik havde ondt nok ved at maale sig med den i Samvittighedsløshed: det var en skrigende Modsigelse.

Det næste Skridt var, at Samvittigheden gik ud, og Politiken blev ene tilbage. Dette Vendepunkt er med klar Bevidsthed angivet af Florentineren Nicòlo Macchiavelli (1469–1527). Han fik ved at deeltage i det offentlige Liv, tidlig Smag paa Politiken og indøvede, som det synes, selv i private Forhold den Grundsætning, at man til Opnaaelse af et Øiemed ikke maa tage det saa nøie med Midlerne. Han førte en fordomsfri, ubunden Tilværelse, var forelsket ikke blot i sin Ungdom, men selv i en [93] fremrykket Alder, sang Serenader, skrev uanstændige Komedier, og var i den Grad Kammeraternes gode Hoved, at de, under hans Fraværelse som landsforviist, skreve til ham: „Nu da I ikke er her mere, forstaaer man sig hverken paa Spil, Drik eller anden Morskab.“ Af Kirken lærte han, at den, der ved List og Magt vil gjøre Lykke paa det store Theater, maa være en god Skuespiller. For at prøve sine Kræfter i andægtige Roller, sluttede han sig til et af de fromme Broderskaber og holdt, da Raden kom til ham, en Bodsprædiken, der endte med en hjerteknusende Opfordring, fuld af Salvelse: „Vi bør efterligne St. Franciscus og St. Hieronymus, som for at spæge Kjødet og berøve det Kraft til at friste dem, væltede sig i Torne eller sloge sig for Brystet med en Steen; vi derimod ere bedragne af Vellyst, indlullede i Vildfarelser, hildede i Syndens Snarer og ere i Djævelens Hænder. Altsaa maae vi, for at slippe ud deraf, gjøre Bod og raabe med David: miserere mei Deus, eller græde med St. Peder.“

Var Religionen et Kirkebedrag, et Skuespil, hvad var saa Sædeligheden? I sin lige saa berømte som berygtede Bog *Fyrsten* (il principe) gjør Macchiavelli Rede for den politiske Retfærdighed. „Herskeren skal stedse føre i Munden Ord som Retfærd, Lovlighed, Mildhed og Religion, men ikke bekymre sig om disse Ting, naar han har Fordeel af det Modsatte. Grusomhed er nødvendig for en ny Regjering, og man skal hellere gjøre sig frygtet end elsket, naar man ikke kan blive begge Dele paa een Gang. En Regjerings Maal er dens Varighed, og det kan ikke naaes uden Haardhed, fordi Menneskene sædvanligviis ere utaknemmelige, falske og kivagtige, saa at de maae [94] holdes i Tømme ved Frygt for Straf. Fyrsten maa desaarsag forstaae at bruge baade Gift og Dolk, baade List og Vold, han maa kunne spille baade Ræven og Løven.“ Hvor alvorlig Macchiavelli mener det, og hvor afvigende hans Opfattelse af Retfærdigheden er fra den sokratiske i Platos Stat, sees blandt Andet af „Samtalerne over Livius's Decader“, hvori han ofte henviser til *Fyrsten*. Han erklærer aabenlyst, at Retfærdigheden

er opstaaet ved, at Menneskene have seet, hvor nyttigt det Gode og hvor skadeligt det Onde var, at Menneskene kun lade sig bevæge til det Gode af Nødvendighed og Egennytte“, o. s. v. Mærkværdigt nok, at de Grundsætninger, som „Hedningen“ Plato lægger i Munden paa en uforskammet Sophist, netop i en katholsk-christelig Tidsalder blive lyste i Kuld og Kjøn af „Bodsprædikanten“ Macchiavelli! Det er en stor Bevidsthedsforvandling, et verdenshistorisk Udbytte, vi her have for os.

Macchiavellismen har det tilfælles med den gamle Verdens politiske Anskuelse, at den sætter Staten som det Høieste, det Eneste, der har Gyldighed i sig selv. Den græske og romerske Historie har macchiavellistiske Træk i Ord saa vel som i Handling. At Macchiavellismen ikke desto mindre er forskjellig fra den hedenske Statsbetragtning, følger af, at den har Christendommen, særlig Katholicismen, til Forudsætning. Naar en hedensk Sophist paastaaer, at Intet i og for sig er godt eller ondt, kan han dog paa en Maade undskyldes med, at den Samvittighed, han kjender, er et forblømt Væsen; men naar en Macchiavelli aabenlyst fremsætter den samme Paaatand, da [95] skeer det med Haan og Fornegtelse af den tydelig erkjendte Samvittighed. Naar en Statsmand i Oldtiden betragtede Samfundets Individer som retløse over for Staten og desaarsag ikke tog i Betænkning at ofre dem i Tusindviis for en eller anden politisk Hensigt, da bliver det Oprørende heri formildet ved Forestillingen om, at det Personlige i Menneskeværd og Menneskeret endnu var hyllet i mythisk Taage; men naar Macchiavellismen med utilsløret Anprisning af Falskhed, Forstillelse, Edsbrud og Brodermord koldsindigt og følgestrengt udvikler den samme Grundtanke, da betyder det, at Idealet af Menneskets personlige Værd kun har viist sig i Dagens Lys, for med skamløs Frækhed at blive traadt under Fødder.

Man kan indvende, at hverken den kirkelige eller den verdslige Politik nogensinde har vedkjendt sig Macchiavellismen endnu mindre gennemført dens Conseqvens. Men hvad betyder en saadan Indvending? At vedkjende sig Macchiavellismen ærligt og aabent, vilde jo være det Dummeste en Macchiavellist kunde gjøre. Hvad Gjennemførelsen angaaer, kunne en Ludvig XI i Frankrig og en Ferdinand den Katholske i Spanien vel betragtes som talentfulde Forløbere i Praxis, og hvad Theorien selv angaaer, er det en Kjendsgjerning, at Katharina af Medicis, da hun blev formælet med Henrik II., bragte Bogen om „Fyrsten“ med sig fra Italien. At hun har studeret den grundigt, og at Frugterne af hendes Studier have paa en glimrende Maade lagt sig for Dagen, særlig ved Blodbrylluppet i Paris (Bartholomæusnatten 1572), er bekjendt. Saa længe den verdslige Politik havde et religiøst Tilsnit, og Fanatismens Brintflamme forstærkede Heden, var Temperaturen i høi Grad gunstig for Macchiavellismens

Blomstring.

Det Kirkelige bødede paa det Verdslige, naar Fyrsten øvede en tyrannisk Udaad, [96] og Pavens hellige Haand afvaskede Blodpletten (det stokholmske Blodbad).

I hvilken Grad Katholikerne havde Sands for Macchiavellis Lære, bliver os klart, naar vi see, hvor skarpsindigt, fromt og snildt den blev opfattet og videre udviklet af Jesuiterne: Jesuitismen er, politisk forstaaet, en kirkelig anvendt Macchiavellisme. At den religiøse Macchiavellisme, endog uden Hensyn til det Kirkelige, er blevet tilegnet af Protestanterne, beviser, hvor dybe Rødder den har i den menneskelige Natur. Da Karl X (Gustav) havde brudt Roskildefreden, og i den Hensigt at tilrane sig Danmark-Norge var landet med sin Flaade ved Korsør, istemte han Psalmen: „Paa dig jeg haaber, o Herre kjær!“ Kan det lykkes en Fyrste at krænge sin protestantiske Samvittighed i den Grad, at Gud i Himlen selv bliver Macchiavellist, da kan han ogsaa med Karl Gustav uden at blues tale om sine Erobringer som „Gaver, han skylder Guds Naade.“ I denne Politiks Aand har Karl Gustavs fortrolige Ven Schlippenbach i Fortrolighed meddeelt Kurfyrste Frederik Vilhelm af Brandenburg en opbyggelig Fortolkning af Naadens Aabenbaring i Politiken: „Gud aabenbarer ikke mere sin Villie for Fyrsterne igjennem Propheter eller Drømme; men naar der viser sig en god Leilighed til at skade Naboen, bør det holdes for et guddommeligt Kald.“ — Den store Kurfyrste har uden al Tvivl følt sig saa opbygget ved Fortolkningen, at han ikke har seet nogen Hindring for en oprigtig Union mellem Lutheranere og Reformeerte.

Vel fremkom der i Litteraturen efterhaanden en Deel moralske Gjendrivelser af [97] Macchiavellis Lære; men Praxis var stærkere end Theorien. Det gjælder ikke mindst om den brandenborgske Praxis. Frederik II. af Preussen skrev i sin Ungdom en Anti-macchiavelli, et Skrift fuldt af dydig Indignation over de umoralske Grundsætninger; men Preusserkongen, hvis politiske Samvittighed i det Hele synes at have befundet sig i en noget mythisk Tilstand, kom netop ved dette Ungdomsarbeide til at bryde Staven over Grundsætninger, ved hvis snilde Anvendelse han siden som Schlesiens Erobrer og Syvaarskrigens Helt skulde glimre i Historien. Denne Inconseqvens er fra et macchiavellistisk Synspunkt for Øvrigt ret consequent.

I vort Aarhundrede kan vel Macchiavellismen gennemsnitlig siges at være i Aftagende. Kun nu og da er det Umoralske i Politiken kommet til Gjennembrud paa oprørende Maade. For ikke at komme Nutiden for nær og oprive de Saar, som endnu bløde, ville vi indskrænke os til at minde om Engellændernes Overfald paa Kjøbenhavn 1807. Dette Skridt var for den naturlige Følelse saa oprørende, at en dansk Digter endog har villet gjøre os anskueligt, hvilken Misbilligelse det maatte vække hos selve

det engelske Folk. Bekjendt er Sengen om den engelske Kaptain: „med Lyst jeg raabte: Gud og Kong Georg! Hvergang jeg fyred paa Napoleons Brigge, Men her jeg næsten græde maa af Sorg: Paa Røveri jo nu vor Flaade ligger. — Seil I! jeg lyder ikke Kongens Bud, Men gaaer paa andre Eventyr og Reiser, Der staaer i Skriften: Du skal lyde Gud Meer selv, end Du skal lyde Romas Keiser!“

- [98] Det være med Sagnet, som det vil; vist er det, at den engelske Politik ikke viste sig Macchiavellismen uværdig. Til et saa stort Hverv udkræves der Mænd af den rette Skole. Det engelske Ministerium havde i Sir Brook Taylor og Sir Francis Jackson netop to saadanne Hædersmænd. Sir Brook Taylor havde allerede et Navn i den store Verden. „Han havde nemlig tidligere, da han repræsenterede England i Kassel, deeltaget i Forsøgene paa at myrde Førsteconsul Bonaparte“; Øiemedet helliger Midlet. Hvad Sir Francis Jacksons fremtrædende Personlighed angaaer, har en af vore yngre Historikere^{*)} leveret en Karakteristik, der fortjener at læses. Som en *Deus machina* (en Gud af en Maskine) optræder denne diplomatiske Agent pludselig i Kiel og aabenbarer Kronprinds Frederik Englands skjulte Planer. Han „begyndte sit Budskab med den Erklæring, at den engelske Regjering havde forskaffet sig paalidelige Vidnesbyrd om, at Napoleon vilde tvinge Danmark til at lukke sine Havne for Englænderne og til at tage Deel i Fastlandsspærringen. Saa vel Storbritanniens Interesse og Sikkerhed som Danmarks Selvstændighed fordrede, at Hoffet i Kjøbenhavn traadte i et inderligt Forhold til England og samtykkede i, at dets Flaade blev ført til England, førend Frosten havde indespærret den i Havnen, for at den kunde være beskyttet mod Napoleons Efterstræbelser.“ Han forsikkrede høitideligt, „at Flaaden skulde blive tilbagegivet, naar Freden var sluttet.“ Han tilbød Kronprindsen et nøie Forbund med Storbritannien,
- [99] Garantier o. s. v., og tilføiede endelig, „at hvis den danske Regjering ved et saadant Skridt frygtede for at bringe sig i en farlig Stilling over for Frankrig, saa maatte den dog ikke glemme, at den engelske Styrke, der nu laa foran Kjøbenhavn, var saa betydelig, at det godt kunde see ud, som om den havde givet efter for Tvang, hvortil England iøvrigt vilde tye, dersom Danmark ikke gik ind paa dets Planer.“ — Forslag af et saa fyndigt Indhold maatte naturligviis fremsættes i en tilsvarende fyndig Form, og Sir Francis Jackson var en Mester i den fyndige Form. Der berettes, „at Jackson i Begyndelsen ikke sagde andet end „De“ til Kronprindsen, hvorpaa denne spurgte, om han ikke vidste, hvem det var, han talte med, at det var en Prinds, Kongen af Danmarks Søn, hvorpaa Jackson blev noget høfligere“ o. s. v.

Den yderliggaaende Brutalitæt, hvormed Macchiavellismens Apostle ved denne

^{*)}Alex. Thorsøe Den danske Stats politiske Historie. Første Tidsrum. Kbhvn. 1873. S. 154 flg.

Anledning meldte sig, havde desværre til Følge, at Ærlighedens og Moralitetens værdige Repræsentant, den ædle Kronprinds, ikke var i Stand til at komme til politisk Besindelse, før det var for sildigt. „Kronprinds Frederik burde vistnok have søgt at vinde Tid ved at knytte Underhandlinger med Jackson, indtil den franske Regjerings Hensigter vare blevne ham bekjendte. Han vilde da, naar dette var skeet, være kommet til den Erkjendelse, at Keiserens Planer med Hensyn til Danmark vare lige saa stridende mod Folkeretten og lige saa lidt lode sig forene med den danske Regjerings frie Selvbestemmelsesret som det britiske Kabinets. Kronprindsen havde da bragt i Erfaring, at Napoleon med Troppeconcentreringen ved Holsteens Grændse, ganske forbandt den samme Tanke, som det engelske Ministerium med Flaadens Samling i Øresundet, og det vilde saaledes have staaet aldeles klart for ham, at de to Magter i lige høi Grad vare ledede af Egennytte, og at de begge med lige stor Hensynsløshed og Tilsidesættelse af Danmarks Handlefrihed kun gennem Vold og Tvang søgte at føre deres egen Villie igjennem. Men Kronprinds Frederik indlod sig slet ikke i Underhandlinger med Jackson, og kan man end ikke beundre hans „diplomatiske Kløgt“, saa faaer man et desto mere tilfredsstillende Indtryk af hans moralske Karakter. „Han erklærede — hvad der i hiin Tid, da politiske Voldshandlinger hørte til Dagens Orden, klang besynderligt — at der neppe i Historien fandtes noget Exempel paa et Angreb som det, hvormed man vovede at true Danmark, han udtalte, at man hos de barbariske Stater kunde vente at finde større Redelighed end hos den engelske Regjering, paa hvis Hjælp man ikke engang kunde stole, selv om den var Forbundsfælle. Da Sir Francis Jackson nedlagde Indsigelse mod denne Udtalelse, yttrede Kronprinds Frederik, at den Mand, der havde moralsk Mod til at paatage sig en Sendelse som hans, maatte ogsaa kunne taale at høre Alt; da det engelske Sendebud forsikkrede, at England med Penge vilde erstatte Danmark den lidte Skade, blev han afbrudt med de navnkundige Ord: „Og hvormed vil man erstatte Danmarks Ære?“

Macchiavellismen indskrænker sig ikke til visse Statsforfatninger; den trives omtrent lige godt i dem alle. — Demokraterne ville gjerne bilde os ind, at naar Flertallet kommer til Roret, saa vil de store Uretfærdigheders sidste Time slaae, og Politik og Samvittighed broderlig favne hinanden; thi under Fleertalsregimentet skal det gaae ærligt til med Midler og Øiemed. Hvor det er skjønt, naar man blot kunde troe det! Men desværre, Historien lærer, at Macchiavellismen netop i Fleertalsmagten har en gammel Forbundsfælle, og det er Parti-Aanden. „Den, der vil Øiemedet, maa ville Midlerne; Midlet er godt, naar det fører til Maalet.“ Partiet gjør de Enkelte til Midler, bruger dem, saa længe de tjene dets Øiemed, og kaster dem bort, naar det ikke behøver

dem længere. Omvendt gjøre Deeltagerne igjen Partiet til Middel, og forlade det, naar de have brugt det som Skammel. Det er just det Liberale, det ægte Frisindede ved Parti-Aanden, at dens Krav paa de Deeltagendes indbyrdes Enighed ingenlunde ere nærgaaende. Den er langt fra at forlange, at Partiets Medlemmer skulle være enige om noget saa væsenligt Indvortes, at det kunde genere Samvittigheden; det er nok at de ere enige om et eller andet Udvortes, som at styrte et Ministerium, at hjælpe deres Førere til Magten, at tage Hevn over Modstandere o. desl. Ethvert saadant udvortes Øiemed er i Reglen kun et Middel for andre og høiere Øiemed. Enhver i Partiet kan da frit gaae omkring og kjæle for sin Samvittighed og bilde den ind, at de Smaakneb, Partiet nu og da tillader sig, kun ere uskyldige Fif, hvorved man baner en Vei for Aanden. Vel er der Mange i Partiet, som endnu ikke have Aanden, men Partiet er jo ogsaa kun en Overgang, et Middel. Vel ere nogle af de Midler, Partiet anvender, maaskee ikke ganske lovlige, og vilde neppe fortjene Samvittighedens Bifald, hvis det var Modstanderne, der brugte dem; men man kan — i Betragtning af den politiske

[102] Situation tillade sig Adskilligt, naar det skeer i et godt Øiemed. „Modstanderne have — lykkeligviis — intet godt Øiemed. Der er i, hvad de sige og gjøre, vist nok Noget, vi vilde finde rigtigt, dersom det var os, der sagde det, os selv, der gjorde det, men fra Modstandernes Side er det — paa Grund af den politiske Situation — lige fuldt ufornuftigt og uhæderligt; thi Sagen er, at Partiets Modstandere uden Undtagelse ere Idioter.“ Ved slige Betragtninger kan en skikkelig Mand let faae sin Samvittighed chloroformeret, endog i den Grad, at selv de dristigste Operationer med den politiske Kniv ikke volder den Smerte. Det er den allerbetænkeligste Art af Macchiavellisme.

Da Herkules, beretter Mythen, paa sit vestlige Tog kom til Lybien, stødte han paa Kæmpen Antæus, hvis Grusomhed mod de Fremmede gjorde ham til et sandt Uhyre. Antæus tvang nemlig de Ankomne til at brydes med sig, og naar han havde overvundet dem, kvalte han dem og plantede Hovedpanderne op omkring sin Bolig. Det, der gjorde ham uovervindelig i Kampen, var hans Moder, *Jorden*, hvorved hans Kraft fordobledes. Men Herkules greb ham med Armene om Livet og holdt ham svævende i *Luften*, indtil han; kvalt ved Heltens Kraft, opgav sin Aand. — Macchiavellismen er som Kæmpen Antæus; den kan ikke beseires ved blot verdslige Kræfter; thi Verdsligheden er dens Moder, dens inderste Væsen er det selvsk Verdslige. Skal Uhyret kvæles, da maa det løftes op i Religionens og Sædelighedens Sphære, i den Luftkreds, hvori Samvittigheden aander, og holdes deroppe af mægtige Arme. Ingen diplomatisk Kunstner og intet politisk Geni formaaer at holde Stand mod Uhyret; det blænder de

[103] Kløgtige med deres egen Kløgt og kvæler de Stærke i kvalme Dunster. Skal der gives

nogen Magt paa Jorden, som formaaer at gribe Uhyret om Livet og holde det svævende i Luften, da maa det være Folke-Aanden, naar den rigtig vaagner. Folke-Aanden er en Herkules af moralske Kræfter, en virkelig Aand i et aandeligt virksomt Folk. Det er en Helt, der gaaer ærlig til Værks; i hans Bannermærke staaer Menneskelighedens Krav med luende Skrift, og Verdslighedens List og Politikens Underfundighed maa skamfuld bøie sig derunder. Kommer han en Gang paa sit Tog til Brydekampen, da vil han sikkert bruge redelige, om just ikke lemfældige Midler: han vil kue den smaalige Trods, lufte ud i Partiernes Leire og rense den belemrede Stat, som hans mythiske Forgænger fordum rensede Augias' Stald.